

SO YUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SALÂH BİRSEL

SABAHATTİN KUDRET AKSAL

FÜSUN ALTIÖK

TURGUT UYAR

ORHAN DURU

NİHAT ZİYALAN

SÜREYYA BERFE

OĞUZ DEMİRALP

GÜRKAL AYLAN

METİN ALTIÖK

ENİS BAŞUR

BERİN TAŞAN

HALİL UYSAL

ADAM SCHAFF

YURDANUR SALMAN

OSMAN SERHAT ERKEKLİ

KAFKA

MAZHAR CANDAN

ABDULVAHAP EL-BEYATİ

TURGAY GÖNENÇ

NUSRET MERDAN

TUNÇER UÇAROL

92

HAZİRAN 1976 / 10 LİRA

SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

SAYI 92

HAZİRAN 1976

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :

Halil İbrahim Bahar

Sayısı 10, altı aylığı 50, yıllık 100 lira
yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi :

Met/Er matbaası, tel: 28 28 90

Baskı :

Ze basımevi

DUYURU :

Okuyucularımızın
ve bütün yazar arkadaşlarımızın
SOYUT'la ilgili bütün istekleri için
bundan böyle tek adresimiz :

H. İ. BAHAR
Mithatpaşa Cad. 19/3
Beyazıt - İstanbul

fantoma geliyor

salâh bîrsel

André Gide yaman bir polis romanı okurudur.

Amerikalı yazar Dashiell Hammett'in *Kızıl Hasat* kitabını kendinden geçerek okumuştur. *Marta Kartalı* karşısında da ağzı sulanır ama *Kızıl Hasat*'ı ondan üstün tutar. Hammett'in *Billur Anahtar* kitabını ise Malraux öve öve bitirememiştir. Onu da okuyacaktır. Bir türlü ele geçiremez.

Gide, Simenon'un romanlarına da aç kurtlar gibi saldırır. Onların, her gün bir tane olmak üzere, altısını, sekizini bir arada okuduğu olur. Hele kimilerini —Tanrı daha büyük yıkım göstermesin— iki kez tiftiklemiştir.

O, Simenon'un dilini de sever. Başboş gezmek anlamına gelen *divaguer* sözcüğünü Simenon'un otel salonlarında dolaşmak için de kullanmasını başına taç eder.

Buna karşılık Ataç'ın ilk zamanlarda Simenon'dan yanahığı olmamıştır.

— Ben de sanki ne diye okuyorum Simenon'un kitabını?

diye kendini azarladığı bile görülür. Dahası, Gide'in Simenon'u beğenmekle aldandığını, birtakım pırıltılara kapıldığını öne sürer. Doğrusu, Ataç, oldum bittim, polis romanlarına karşıdır. Onları pehpehleyenlerin, kucağına alanların kendilerini yanılttığı inancındadır. Gelgelelim, Simenon'un öteki kitaplarını ard arda eşelemeye başlarken yargısını değiştirir:

— Yanılmışım. Şimdi sardı beni Sinemon'un kitapları. Elime geçenleri okuyorum, hem de beğenerek, severek okuyorum.

Okur, okur ya, içinde yine de bir ikircilik vardır.

— Ama ne kadar da çok yazmış! O kadar çok yazan adamın her kitabı iyi olamaz elbette. demekten de kendini alamaz.

Simenon'un davulunu Sait Faik'le Oktay Akbal da çalar. Yanılmıyorsam, Sait *Trenlerin Geçtiğini Gören Adam*'ı, Akbal da *Manhattan'da Üç Oda'yı* çevirmiştir. Tanpınar'la Yetkin böyle bir iş yapmamışlardır ama onlar da Simenon'a, yada öteki polis romanları yazarlarına değer gösterirler. Tanpınar kimi benzetmelerinde Simenon'un kişilerinden yararlanmayı bile savsaklamaz.

Polis romanlarını kemiren yazarlardan ikisi de Guillaume Apollinaire'le François Mauriac'tır. Bu ikincisi gençliğinde dağ gibi polis romanları devirmiştir. Yolculuklarda, yada uykusuz gecelerde de onlara sığınır. En çok da Arsène Lupin'in serüvenlerine biter. Gaston Leroux'nun 1907 yılında yazdığı *Sarı Odanın Gizemi*'ni de çok sever. Conan Doyle'a ise pek yüz vermez. Sherlock Holmes'in kılı kırk yarmaları onu yorar.

Ona göre Simenon da kendine büyük paralar kazandırmış olan türün ustası değildir. Başarıya ancak polis romanlarının dışına çıktığı vakit ulaşır. Yalnız Simenon'un Maigret'sini, Sherlock Holmes'in piposundan çıkan bütün o yarı-tanrı polis hafiyelerinden daha sevimli bulur. Agatha Christie'ye gelince, onun kitaplarını midesine büyük ürpertilerle indirir. Romanı dolduran kişilerin yanından hiç mi hiç ayrılmak istemez. Bütün yolu onların yanı başında yürür. Çıkan engelleri onlarla birlikte aşmaya çalışır. Sanıkların yürek pıtpıtlarını bile duyar.

Mauriac, polis romanlarının temel kuralının şu olduğunu söyler:

— İlk bakışta apaçık gibi görünen şey yüzdeyüz yanlıştır.

Oysa romanlarda her şey apaçıktır.

Yazarlar onları okurların gözünden kaçırmak için ellerinden geleni yapar. Bunun için herkesin üstüne suç atmaya, herkesi kuşkulu göstermeye büyük bir önem verirler. Gerçi romanın sonunda kuşkulular kendilerini birer birer temize çıkarır ve okurlar da gerçek suçlu ile —bu, çokluk kendisinden en az kuşkulanan yada hiç kuşku lanılmayan kişidir— karşı karşıya kalırlar ama buna erişmek için bir gecede yedi yatak dolaşan bit gibi ordan oraya koşuşmak zorunda kalırlar.

Doğrusu şu ki, pıtı pıtı yürüyen bir polis romanında cinayetin yada düğümün çözümü ilk sayfalarda saklıdır. Dikkatli bir okur satırların altındaki anlamları kurcaladığı vakit orada birçok ipuçları bulabilir. Sözgelisi, Agatha Christie'nin *10 Küçük Zenci* adlı romanında bir adaya sıkışan on kişiden yedisi ölüp de, geriye kalanlardan Bay Blore'un da, başına düşen bir mermerle, kalıbı dinlendirmesi bütün gizemi açığa vuracak bir güçtedir. Çünkü ölüm, geriye kalan kurbanlardan Philip Lambord ile Vera Claythorne'un bir arada bulunduğu bir sırada çıkıp gelmiştir ki bu, Adada kendilerinden başka birinin daha bulunduğunu belli eder. Agatha Christie de bunu, Vera'nın ağzından, açıkça okurların gözüne sokmaktan korkmaz:

— Peki o nasıl oldu? Mermer ayı Blore'un başına nasıl düştü?

Ama romanı bir an önce bitirmek ve romanın sonunda paket içinde sunulacak çözüme kavuşmak isteyen okurlar bunun üzerinde pek durmazlar.

Bir ikinci ipucu, romanın bütün saklısını açığa vuran açıklama ise Doktor Armstrong'un —o da on kurbandan biridir— Adadan kaybolmasıyla okurlara peşkeş edilir. Yazar, yine Vera'nın ağzından, bu kez şunları bağıracaktır:

— Armstrong ölmedi. Armstrong Adada. Ortadan yitmesi bir dalavereden başka bir şey değil.

Aslında ölmeyen, ama kendini ölmüş gibi gösterip cinayetleri işleyen kişi yargıç Lawrence Wargrave'dır. Yazar onun yerine Armstrong'u sürmüştür öne. Ne ki, okuntuları yerli yerinde bir okur işin bu kadar aldatmacası olacağını sezebilir.

Gaston Leroux'nun *Sarı Odanın Gizemi*'ni okumuşsanız orada da düğümün çözümüyle ilgili kimi ipuçlarının romanın çeşitli yerlerine ustalıkla serpiştirildiğini görmüşsünüzdür. 15. ve 16. sayfalarda sözü edilen *Matin* gazetesindeki makale ile Rouletabille'in Paris - Epinay treninde Sorgu Yargıcı Bay Marquet ile olan konuşması Sarı Oda'nın sınıksız kapalı olduğunu ortaya koyar ki bu, katilin, daha Bayan Stangerson'un Sarı Odaya gelmeden —vede kapıyı sürgülemeden— sırra kadem bastığını düşündürtecek bir niteliktedir. Nitekim, Rouletabille de bunun böyle olduğunu aynı verilerden yola çıkarak saptamıştır.

Kitapta bir ipucu daha vardır. 35. sayfada katilin suç ortağı olmadığı da Rouletabille'in ağzından ilân edilir ki, sonunda bunun doğruluğu da anlaşılır.

Agatha Christie'nin *Mavi Trenin Gizemi* adlı kitabında ise Bayan Lenox Tamplin, polis hafiyesi Hercule Poirot'ya katilin ille de Mavi

Trende olması gerekmediğini söylediği vakit de okurlara bir yeşil ışık yakılmış olur. Doğrusu Bayan Tamplin'in sözleri Poirot'yu da uyarmış ve hafiyenin sonuca varmasını kolaylaştırmıştır.

John Dickson Carr'ın, öteki adıyla da Carter Dickson'un *Kızıl Dul* (The Red Widow Murders) adlı romanındaki uyarı zilleri ise Lord Mantling'in şu sözüyle çalmaya başlar:

— Bu okların hiçbiri zehirli değildir. Arnold hepsini inceledi.

Burada bir soluk alalım. Çünkü okurların kafalarını iyisinden sıkıp şu düşünceye varmaları gerekir:

— Arnold okları incelemiş. Zehir olmadığını görmüş. İyi ama okların zehirini Arnold da almış olabilir. Demek Arnold katildir.

Bir başka ipucu da ölünün üzerine sadece Arnold'un eğilmiş olmasında kendini belli eder. Ölüyle ilk kez o, burun buruna geldiğine göre sonradan ölünün ceplerinden çıkmayan zehir şişesini onun almış olması gerekir. Demek katil Arnold'tur.

Ama birinci ipucunu yakalayamamış olanlardan bu ikincisini yalamaları beklenmemelidir.

Polis romanlarının bir özelliği de her şeyin bir «Hukuk Devleti» anlayışı içinde geçmesidir. Kuşkululardan hiçbiri kanıt olmadan tutuklanmaz. İşin güzelliği, bunların çoğu yada tümü eskilerin *ıspatı gıybet* dedikleri yer tanıklığı ile durumlarını sağlamlaştırmışlardır. Ama bu ilkeye de yüzdeyüz bel bağlamamak gerekir. Edgar Allan Poe'nun *Morg Sokağındaki Çifte Cinayet*'i gibi kimi romanların başlangıcında birtakım suçsuzların tutuklandığı da görülür. Bunlar ancak katilin ele geçmesi, yada tutuklama nedeninin iyice yozlaşmasıyla salıverilir. Bu arada Catrer Dickson'un *Kızıl Dul* romanında görüleceği üzere katile şaşırtma vermek için yapılan tutuklamalar da vardır.

Ama okurlar bol kepçe kuşkululardan çok, ölümler karşısında coşarlar. Ölü olmayan bir polis romanı suyu kesik değirmene benzer. Amerikan yazarlarından Van Dine şöyle der:

— Okurlara üç yüz sayfa okutup da onlara hiçbir ölü sunmayan yazar dümbeleğin tekidir.

Eh yazarlar da dümbelek olmadıklarını anlatmak için önlerine çıkkanı harcanır dururlar. Ne ki, Agatha Christie topunu da yaya bırakır. O, *On Küçük Zenci*'de romanın bütün kişilerine nalları diktirmekle Van Dine'i de, ölümlere meraklı morukları da suspus etmiştir.

Doğrusu, *On Küçük Zenci* yalnız polis romanlarının değil, bütün usta işi yapıtların bağdaşını bozar. Romanda gereksiz hiçbir kişi bu-

lunmadığı gibi, gereksiz hiçbir eşya da yoktur. Her şey göz önündedir. Hiçbir şey de göz önünde olmaktan kurtulmuş değildir. Dahası var: Kişiler hem katilin izini sürerler, hem de katil olarak kovalanırlar. Sonunda katil de kendini öldürerek bu bol cesetli tabloyu bütünler. Yazar kitabında başka bir şey daha yapmıştır. Romanın bütün kişilerini cinayet makinesine burgulayabilmek için işe polis hafiyesi filan da karıştırmamıştır. Gerçi kitabın son sayfalarında Scotland Yard'dan iki müfettişin sahneye atladığı görülür ama bu, oynanıp bitmiş oyunun perdesini çekmek vede cesetleri bozulmadan toplayabilmek içindir. Hoş, romandan dedektiflerin bütün bütüne düşüldüğü de söylenemez. Yazar, bu işi okurların üstüne yıkmış, onları cinayetlerin «On Küçük Zenci» şiirindeki sıraya göre işlenip işlenmediğini denetlemekle görevlendirmiştir.

Gelgelelim ki gelgelelim cinayet var, cinayetçik vardır. Yazaflar daha çok işlenmesine olanak bulunmadığı duygusunu veren cinayetleri bayındırmayı yeğlerler. Olanaksız cinayetler, dışarsı ile girdisi çıktısı olmayan kapalı yerlerde, kapalı odalarda işlenir. Katilin bu gibi yerlere girmesini «Dikkat, buraya katiller giremez!» levhası kesin olarak önler. İyi ama, katil cinayetini orada gerçekleştirmiş, cinayetin kurbanını orada yüzüstü bırakmıştır. Boileau - Narcejac ikilisinin deyişiyle söylemek gerekirse bir mantık rezaletidir bu. İt izi, at izi hepten birbirine karışmıştır. Böyle bir gizemi gözlemek için insanın zekâ sultanı, mantık dökümcüsü olması gerekir. Ne bilelim, belki de *Morg Sokağı'nı*, *Sarı Oda'yı* *Kızıl Dul'u* yaratan yazarlara yakışan ad da budur.

Agatha Christie bu «kapalı yer» kavramına biraz daha genişlik kazandırır. O tek oda yerine bir köşkü, bir adayı oturtur. *On Küçük Zenci*'de bu görevi bir ada üstlenirse, *Fare Kapanı*'nda da bir köşk alır. *Bulutlarda Ölüm*'de ise bu onur bir uçağa, *Doğu Ekspresi Cinayeti*'nde de kardan yolu kapanmış bir trene verilir.

Şu var ki, mantığın top atması, yada arabanın beygirlerin önüne koşulması kimi romanlarda başka biçimlerde de kendini gösterir. Agatha Christie'nin *Akroyd'un Öldürülmesi* adlı kitabında öyküyü katilin kendisi anlatır. Austin Freeman'ın *Şantaj Yapan Kemik*'inde, Francis İles'in *Eylemden Önce*'sinde de aynı yöntem uygulanmıştır. Bu, katilin kendisini ele geçirmeye çalıştığı anlamına gelir. Mantığın zorlanması, mantığın çerçevesinden çıkarılması, mantığın parçalarına ayrılmasından başka bir şey değildir bu. *Sarı Odanın Gizemi*'nde uluslararası haydut Balmeyer'i Polis Müfettişi Frédéric Larsan'ın postu altına sokan Gaston Leroux bu yolu çok önceden açmıştır.. Ay-

ni işi Maurice Leblanc da yapar. O da 813'te Arsène Lupin'i polis müdürlüğü koltuğuna oturtur.

Bunların asıl ağababaları da XIX. yüzyıl Fransasında yaşamış bir serüvencinin, bir düş fıçısının, Vidocq'un ta kendisidir. Vidocq ömrünün 20 yılını hırsız - polis oyunuyla geçirmiştir. Yakalandıktan on gün sonra kaçarsa, on bir gün sonra yine yakalanır. Bir süre sonra yine kırı kırar. Yine enselenir. Yine kaçar. Yine tutuklanır. Yine toz olur. Ona «Kaçaklar Kralı», yada «Arras Canavarı» denilmesi bundandır. Ama en sonunda gelir Paris'te polis şefi kurumları satar. Kimlik kâğıdında herhalde şu yazılmış olmalıdır:

— Vidocq. İlk Sherlock Holmes.

Ama Vidocq, bir noktada, cinayet öyküleri kişilerinden ayrılır. O tam bir kadıncıdır. Kadınların tutar eli, görür gözü olmaktan bıkmaz. Başına ne gelirse de aşk yüzünden gelir. Oysa cinayet romanlarında gönül işlerine yer yoktur. Onların başkişisi aşk değil, gizem, bilmece ve cinayettir. Her şey onların göz kamaştırıcı yaşamları için düzenlenmiştir. Bunun için hafiyeler onları ellerinden tutar, odadan odaya, sokaktan sokağa dolatırırlar.

Burada belki bir tırnak açarak polis romanı yazarlarının dört dörtlük cinayetleri pek hoşforoş bulduklarını da söylemek gerekecektir. Ne var, bugüne kadar bunlardan hiçbirinin amaçlarına ulaştığı görülmemiştir. Çünkü Boileau - Narcejac'ın belirttiği gibi dört dörtlük cinayet, ortaya çıkmayan, sadece katilin bildiği cinayet demektir. Oysa her cinayet, eninde sonunda halı gibi gözler önüne serildiğine göre bunlardan hiçbiri dört başı bayındır cinayet sayılamaz.

Yazarlar, çokluk, anlattıkları öykünün gerçek yaşam içinde yer aldığı duygusunu vermesine de düşkünlük gösterirler. Bu nedenle, kişilerine sık sık :

— Bu iş ancak polis romanlarında olur.
dedirtmeyi bir kurnazlık sayarlar. Bu şu demektir:

— Karşınızdaki öykü yüzdeyüz gerçektir. Onun polis romanlarındaki gibi gerçek dışı bir görüntü vermesine kulak asmayın. Başka polis romanları uyduruk öykülere el atsa da, bu roman su katılmamış gerçeğe boyanmıştır.

Şimdi artık tırnağı kapayalım. Zaten biz kapamasak da o kendiliğinden kapanacaktır. Çünkü yazarların yakasını bırakıp polislere yönelmiş bulunuyoruz. Hafiyeler, Edgar Wallace'ın kişileri bir yana, kamu görevlisi değildirler. Özel olarak çalışırlar ve kendi kravatlarını kendileri bağlarlar. Bu yüzden de polis müfettişlerini, komser-

leri boyuna küçümserler. Kimi zaman, zılgıt vermekten de geri kalmazlar. Hiç şaşmaz bu. Gerçi onlara işlerinin ustası, uzmanı gözüyle bakarlar ama düşgüçleri bulunmadığını da öne sürerler. Yavrum, düşgücü bulunmayan bir insan da öldürülen mi kalıbı dinlendirdi, yoksa öldüren mi öteki dünyayı boyladı, bunu çıkaramaz elbet. Ne var, arada derede, hafiyelerin bunlardan birine: «Bunu sen buldun.» diyerek gönüllerini aldıkları da olur.

Boynu bükük kamu görevlileri ise ellerine ne bilgi, ne açmaz geçerse onları, voleybol oyununda pas kaldıran oyuncu gibi hemen bu burunlarından kıl aldırmtmayan hafiyelere iletirler. Onlar da bir sıçrar, şut ve sayı.

Polis hafiyelerinin her konuda geniş bilgileri vardır. Bir blanblan pırlantasını Rosa elmasından hemen ayırmasını bildikleri gibi, cinayetlerde kullanılan zehirin arsenik mi, kürar mı, striknin mi olduğunu şipşak çıkarlar. Bunların en bilgici İngiliz yazarı Austin Freeman'in hafiyesi Doktor Thorndyke'tir. Bir ayaklı kitaplıktır o.

Nedir, hafiyelerin gerçek özelliği düşünmektir. Bunun da kendine özgü bir şırlayış biçimi vardır. Ya bir odaya kapanıp ocak başındaki bir koltuğa gömülürler, ya bir kanapeye kıvrılırlar, yada uzun bir yürüyüşe çıkarlar. Ellery Queen'in polis hafiyesi Ellery Queen ise —bu yazar kendini polis hafiyesi olarak kullanır— mezarlıkta düşünmeyi sever. Kimi zaman da otomobilini yol ortasında durdurur, direksiyonun üstüne abanarak çağrışımlardan çağrışımlara koşar.

Bu düşünmek, kimi zaman onların yanılmalarına da engel olmaz. Yanılır, yanılır, ne yapalım? Bu, ünlerine gölge düşürse de sonunda cinayetin düğümünü yine kendileri çözeceklerine göre, üzerinde durmaya değmez. Öte yandan, bu yanılmalar, gizemi daha içinden çıkılmaz hale getireceği için okurların merakını bütün bütüne ayaklandırır.

Hafiyelerin bir özelliği de topunun iyi yürekli olmasıdır. Ama topu da bu yanlarının anlaşılmasını istemezler. Kimileri tam katilin ense köküne tabancalarını dayayacakları sıra, pabuçlarını ve çekme burunlarını bırakarak kaçmayı, bir insanı darağacına göndermekten kurtulmayı düşünürse de sonunda görev duyguları ağır basar. Böylece romanın yazarı da gülünç duruma düşmekten ve hapı yutmaktan yakasını sıyırmış olur ki o da buna teşekkür için katilleri, kimi zaman da suçsuzları bir an önce darağacına postalamak için paçalarını sıvar.

Kılık değiştirmek, sakal makal takmak, yüz müz boyamakta da

hafiyelerin üstüne yoktur. Bunun en meraklısı da Sherlock Holmes'tir. O, hiç gerek olmadığı yada Watson'u şaşırtmak istediği vakit bile başka kalıplara sarınır.

Hafiyeler, araştırmaya ve soruşturmaya gittiklerinde vaktin gece olmasına, yada bardaktan boşanırcasına yağmur yağmasına da tutkunluk gösterirler. Yağmur yağmadığı vakit sokakların sisli olmasına dikkat ederler. Bu gibi araştırmalardan çokluk hiçbir sonuç alınmaz. Yalnız yazarlar kitaplarına beş on sayfa eklemiş, hafiyeler de beyinlerini ters yüz etme antrenmanı yapmış olurlar.

Polis hafiyeleri cinayet yerindeki uşakları, hizmetçileri, ahçıları, ufaklıkları hiç mi hiç sorguya çekmezler. Hiç değilse akli başında olanlar bunu yapmaz. Çünkü onlar bilirler ki cinayet yerinde çalışan hizmetçilerin uykusu çok ağırdır. Üstelik de cinayet bunların tam uykuda oldukları sırada işlenir. Ne ki, hafiyeler cinayet saatinde uykuda olmayan uşaklara da dokunmazlar. Neden mi? Ohlar bu kez de cinayet anında haftalık izne çıkmış olurlar.

Hafiyeler yoksulların, meteliksizlerin evlerindeki cinayetleri de kovuşturamaz. Bunun dayanağı da, bu gibilerin polis romanlarında öldürüldüğünü şimdiye değin kimsenin görmemiş olmasıdır. Denilebilir ki, hukuk devleti anlayışı gibi yoksulların, işçilerin yaşamlarına saygı gösterilen tek yer de polis romanlarıdır.

Doğrusu, bir cinayetin düğümünü çözmek öyle kolay işlerden değildir. Hafiyeler —bunlar Abdülhamit'inkiler değil— çok küçük parçalara bölünmüş bir resmin parçalarını birleştirmeye çalışan bir çocuğa benzerler. Hani parçalar da bir araya gelmemek için diretir mi diretir. Ama bir ikisi yakayı ele verdi mi, ötekiler sırayla dökülür. Bütün sorun parçaların yani olayların gerisini görebilmektedir. Belki biraz da ruhbilimden, mantıktan çıkacaksınız.

İlk ruhçözümcü ve mantıkçı da Edgar Allan Poe'nun Dupin'idir. Bu şeytan çekici ve cebi delik kitap kurdu insanın usunu nasıl kullanması gerekeceğini öğretir bize. Onun ortaya koyduğu çözümsel yöntem insanın bütün düşüncelerini okumaya yol açar. Olanaksız bir şey değildir bu. Yeter ki bir düşüncenin aşağısı, yukarısı saptanabilsin vede o düşünceye hangi düşünceden gelindiği kestirilebilsin. Bunun, hiç kuşku yok, sezgi denilen yüz bin vatlık ışıktan alanına ayak basmakla üstesinden gelinebilir. Birtakım yan bilgiler, yan gözlemler de gerekir ama, onlara çokça bel bağlamayın.

Dupin'in yöntemini uygulayan birinin «tek mi çift mi?» oyununda her vakit kazanacağını da öne sürer Poe.

Yapılacak ilk iş oyun oynadığınız kişinin salaklık durumunu ölç-

mektir. Andavallının biriye oynadığınız oyunda ilk eli yitirmiş olsanız da öteki ellerin tümü sizdedir. Çünkü birinci elde, diyelim ki karşınızdaki adam çift tuttu. Siz de tek dediğiniz için kaybettiniz. İkinci elde şöyle düşünürsünüz: «Bu adam ilk elde çift tuttu. Onun bütün kurnazlığı ikinci elde tek tutmaktan öteye geçemez. Bari ben de tek diyeyim.» Tek der ve kazanırsınız.

Ama karşınızda kirşsiz bir kafa varsa iş biraz çatalaşır. Yo, ürk-meyin, o zaman da şöyle bir hesabın ayaklarına yatarsınız: «Bu adam, kafası işlediğine göre, ilk elde benim tek dediğime bu kez çift diyeceğimi düşünecektir. Ama benim de zeki olduğumu hesaba katarsa ikinci elde yine tek diyeceğime varabilir. Bunun için de tek yerine çift tutar. İyisi mi ben de çift diyeyim.» Çift der ve kazanırsınız. Bu da sonsuza doğru böyle uzayıp gider.

Konuyu çokça yaymamak için olayların bir mantığı olduğu üzerinde durmalıyız. Araştırmacı bu mantığı, kendi mantığını kullanarak değil, kendi mantığı dışına çıkarak yakalayabilir. Poe'nun *Çalınmış Mektup*'unda polis görevlilerinin mektubun saklı olduğu yeri bulamaması, kendi araştırma mantıklarının içinde hapsolup kalmalarından ileri gelir. Oysa onlar, mektubun saklandığı evi birkaç kez, hem de en gizli çekmelerine değin, aranırlar, üstelik bunu yaparken büyük bir yetenek ve ustalık göstermişlerdir. Ne var, mektubu saklayan kişinin kafa düzeninden, düşünme biçiminden yola çıkmadıkları için hemen hemen göz önünde duran mektubu görememişlerdir.

Poe, mantığa onurunu kazandırmış bir yazardır.

Tek başına ve duvar önünde oynanan bir masa topu gibi vuruş ve karşı - vuruşlarla gelişir bu mantık. Tümdengelimler de onun raketidir. Ama ozanlığa yeteneği olmayan birinin bu raketi elinde uzun boylu tutabileceği düşünülmemelidir. Çünkü düşgücü işe karışmadan hiçbir usamlamanın, hiçbir varsayımın verimli olması beklene-mez. Matematikçilere bakın. Onlar düşünme işlemini salt matematik bir alanda tuttukları için büyük bir yanılsa düşerler. Poe, bunların düşünmeyi biçime ve niceliğe uygulamış kıtipyoz mantıkçılar olduğunu söyler. Bir yanırları da yüzdeyüz cebirsel gerçekleri soyut ve genel gerçeklerle karıştırmalarından doğar. Kaldı ki matematiksel gerçekler de bir değil, bir sürüdür.

Burada Poe'nun önünde şapkamızı çıkarmamız bir gönül borcu olmaktadır. O, bir polis romanı yazarı değildir. Ama bütün polis romanı yazarları onun okulunda yetişmiştir. Tümdengelim uzmanları, çözümsel düşünce cambazları ortaya ne koymuşlarsa ondan aşırarak koymuşlardır. Dupin'in piposuna değin araklamadıkları bir şey bi-

rakmamışlardır. Varsayımlar olmadan tündengelimini işe yaramıyacağından ondan kaptıkları gibi, varsayımları teker teker kullanma yöntemini de ondan sızdırmışlardır. İşin bir iyi yanı, topu da Poe'dan aldıkları şeyleri yadsımaz. Poe'nun adını sık sık yüceltmeyi bir görev bilirler. Çok ince ve duygulu bir durum karşısında hemen şunu yapıştırırlar:

— Bu, Poe'ya yakışan bir buluştur.

Şu da bir gerçek ki, Poe hayranlığı biraz da yazarların birbirlerinden aşırıdıklarını gizlemek için uydurulmuş bir kurnazlıktır. Çünkü, benden duymuş olmayın, Conan Doyle'dan Agatha Christie'ye, Gaston Leroux'dan Erle Stanley Gardner'e varınca her yazar birbirlerinden bir şeyler tırtıklama yarışı içindedirler.

Adaaam, usavurma yöntemleri, olasılık hesaplarıyla hafiye yine de okurları şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklerler. Yalnız onları mı, kendi yazarlarını bile eşekten düşmüş karpuzla çevirirler. Zaten yazarların çoğu yarattıkları kişilere kesiktirler. Amerika'da Nick Carter'in adı Herbert Coryell'in, İngiltere'de Sherlock Holmes'in adı Conan Doyle'un adından önce gelirse, Fransa'da da aynı şey Arsène Lupin'le Maurice Leblanc arasında olur. Yazarlara göre de, bu, hiç mi hiç fena değildir.

Yaratılan tiplerin en ünlüsü de Sherlock Holmes'tir. Onun ilk adı Sherringford'dur. Conan Doyle son dakikada onu Sherlock'la değiştirmiştir. Kişiliğini daha belirli kılmak için de yanına bölüğü anıtaştıran Watson'u katmıştır. Nedir Holmes, ona daha çok dürbününden ötürü katlanır.

İngiliz hafiyesi Londra'da, Baker Street'te, 221 numarada oturur. Şimdilerde müzedir bu ev. Ama her yer dandinidir. Odalar, koridorlar, tereyağ kabı, masaların üstü hep kağıtlar, belgelerle doludur. Yalnız mektuplar ocağın tablasında durur. Uçmamaları için, Holmes onların üstüne sustalısını saplamıştır.

Sherlock Holmes'in bir balıkçıl kuşu gibi uzun, ipince bacakları vardır. Siyah piposunu karga burnunun gölgelediği ağzından hiç çıkarmaz. Pipolar üzerinde onun kadar bilgili bir ikinci kişi gösterilemez. Cep saatleri ve ayakkabı bağcıkları gibi pipoların kişiliği olduğunu sadece o bilir. İyi bir piponun lülesi içinde bir sinek resmi bulunduğunu da bilir ama, Londra'da, lülesinde sinek markası bulunmayan pipo yoktur.

Ünlü hafiye, piposunun tütününü Hint terliklerinin içinde, pürolarını da kömür kovaşında saklar. Evde de çokluk sabahlığıyla gezinir. En büyük eğlencesi, koltuklardan birine oturmak ve taban-

casını çekerek, dan, dan, dan, Kraliçe Viktorya'nın adının baş harflerini duvara kurşunlarla yazmaktır. Kimi zaman da eline bir kitap alarak yerdeki kâğıtlar üzerine uzandığı ve yemeğe değin oradan kımıldamadığı olur. Doğrusu Holmes yatmaya çokça teşnedir. Cinayet yerlerindeki incelemelerini de hep yere yüzü koyun yatarak, çenesini de ellerinin üstüne dayayarak yapar.

Evde kimi zaman, kemanını gıygıylattığı da işitilir. Sevdiği iki şeyden birisi piposu ise, ötekisi de kemanıdır. Peki ya kokain? Haa, bir de onu sever. Ama kokaine, ilgileneyeceği bir cinayet olmadığı yada canı sıkıldığı vakit sığınır. Bir kusuru da böbürlenmesini hiç elden bırakmamasıdır. Bu konuda hiçbir ödün vermez. Alçakgönüllülük, ona göre, erdem değildir.

Az kaldı unutuluyorduk, biraz da pisboğazdır. Hele bol biberli ve bol tarıcnılı tavuk kızartmasına dayanamaz. Ağzının suları öyle bir akar ki, hadi Kemal Tahir'in deyişini kullanalım, Taymış nehri kaç para?

Büyük bir doğa sevgisi de vardır onda. Kırklar, koyaklar, ormanlar karşısında davlumbazı kırılır. Ama doğa çokluk ona yâr olmaz. Bir defasında, Alp dağlarında, çıtı çıkmayan köylerde dolaşırken Cinayet Napoléon'u diye anılan ve Londra'dan beri kendisini izleyen Prf. Moriarty onun hoşafını soğutmuştur ki hafiyemiz cavlağı çekmekten başka çıkar yol bulamamıştır. Hani Moriarty de bir dahi, bir filozof, bir soyut düşünce kuyumcusudur. 21 yaşında Newton üzerine bir inceleme döktürmüş, bütün bilimleri aşağı kata indirmiştir. Ama dehasını kalpazanlık, hırsızlık ve cinayet alanlarına aktararak kısa zamanda Londra'yı ve kara Avrupasını titreten bir örgüt kurmuştur. Londra'daki cinayet elebaşılarının kafasını bir bir koparan Sherlock Holmes sadeec onun önünde gerilemiştir. Diyeceğim, iki cambaz, Moriarty ile hafiyemiz, Berne Alplerinin eteğinde Rosenlauri köyünün hemen oralarda Reichenbach çağlayanında karşı karşıya gelmişlerdir. İyilik pehlivanıyla kötülük pehlivanının kapışmaları ben deyeyim üç, siz deyin dört saat sürmüş ve gün aşımında iki yarışman, artık çignenecek çamur da kalmadığı için, çağlayan sularının oluşturduğu gölün dibine yuvarlanmışlar ve bir daha da su yüzüne çıkmamışlardır.

(Sonu gelecek sayıda)

şirler

sabahattin kudret aksal

ÇEŞİTLEME

Üstüme başıma tırmanan kedi
Tavanda oynaşan şu güneş mi ki!

Ya da ilkçağ denizlerinden kalma
O koyulmuş mor, bir çivitsi mavi!

Ayla yıkanık, oturmuşuz evcek,
Önümüzde kocaman bakır sini!

Nerdeydin ben, erkence, damım gök,
Usum susmuş, yudumladım kahvem!

Ne o, ne öteki, yok ki, belki de
Çocukluğumdan sığınak düş evi!

DEĞİRMENDE ÖĞÜTÜLDÜM

Değirmende öğütüldüm, tükendim,
Ne akşamım var, ne öğle, ikindim.

Sıcak yağmur bulutuydum, o bungun
Geceye boşandım, sabaha dindim.

Uzakta, yanar güneşte, baygınca,
Bir kez görmedim, masaldaki kentim.

Ne önüm, ne ardım, koşarcasına
Düşte, devineksiz bir ata bindim.

Türkü yaktım, dağca kokardı, kekik,
Söyledim, sonra duydum gene kendim.

bilgi teorisi açısından teori ve pratik ilişkileri

fusun altıok

İnsanın bilmesi ve verilerden teoriye yükselmesi oldukça karmaşık bir zihinsel işlemler serisi sonucudur. Bilgi konusu ister doğal, ister toplumsal bir olay veya süreç olsun, bu seride öze değgin bir değişiklik söz konusu değildir. Şu halde bilim sınıflamalarına gitmeye hiç gerek kalmaksızın, «bilme»nin ne olduğunu incelemek ve bunu uygulama ile bağlamak mümkün olacaktır.

Bilmek, iki aşamalı bir süreçtir. Bu aşamaların ilkinde; bilgi konusunu (bu bir nesne, bir fiziksel olay, «müsbet» denilen bilimlerden birisinin ilgi alanına giren bir olgu olabildiği gibi, bir tarihsel süreç, bir insan fenomeni, ya da toplumsal ve ekonomik ilişkiler de olabilir) meydana getiren öğelerden herbirine, zihinde bir öge tekabül ettirmek, yani bilgi konusu ile bilen zihin arasında zorunlu bağlantıyı kurmak söz konusudur. İkinci aşamada ise artık bilmek, bilgi konusunun zihindeki karşılıkları ile yapılacak işlemlerle sonuca bağlanacak bir süreç haline gelmiştir. Teoriye işte bu ikinci aşama sonunda varılır. Doğa bilimlerinden alacağımız çok sade bir örnekle bu iki aşamalı süreci canlandırmaya çalışalım: Bir devreden elektrik akımı geçmektedir. Bu akım, türlü koşullar altında türlü etkinlikler gösterecektir. Örneğin devreye direnci ayarlayan bir reosta, ya da şiddeti ayarlayan bir transformatör bağlandığında alınacak sonuçlar farklı olacaktır. Akımın bu ve buna benzer niteliklerine insan zihninde akım hızı, akım şiddeti, direnç gibi kavramlar tekabül etmekte; bunlar yine bilen özne tarafından volt, amper, ohm gibi kavramlarla birimlendirilmektedir. Bu birinci aşamadır. İkinci aşamada elektrik akımının etkinliği bu zihinsel karşılıklarla kavranmak ve açıklanmak durumundadır.

Şu halde, bilme ve teoriye varma süreci sırasında iki türlü hata yapmak mümkündür: Birincisi ve en önemlisi, bilgi konusunun öğeleri ile zihin öğeleri arasında tekabüller kurarken yapılabilecek yanlışlardır. Bu yanlışlar, ya ulaşılmış bilgi birikiminin eksiklikleri, yani nesnel olanaksızlıklar sonucu olur —ki bilim tarihinde bu tür yanlışlara çok rastlanmakta, bilimin ilerlemesi ile bunların düzeltilmesi yoluna gidilmektedir— ya da bilen öznenin tüm bilgi konularının iç yaşatılışına aykırı, yanlış yöntem uygulamasından doğarlar. İşte asıl tehlikeli hata budur. Bütün metafizik sistemler, doğanın, insanın ve toplumsal gerçeklerin açıklanması için önerilen idealist yorumlar, pratikte doğrulanmamaya yargılı teoriler bu öznel yanlışın sonucu olmuştur. Yapılabilecek ikinci hata, bilgi konusunun zihnindeki karşılıkları ile yapılan işlemler sırasında ortaya çıkar. Bu daha çok formal, yani mantıksal bir yanlış olduğu için büyük tehlikelere yol açmaksızın, her sağlıklı zihin tarafından vakit geçmeden farkedilebilir.

Buraya kadar, bilimlerle ilgili olarak düşülebilecek türlü yanlışları bilgi teorisi açısından belirlemeye çalıştık. Bunu yaparken de, sorunu genel olarak ele aldık. Bilimler için saptanan bu yanlışlar, hiç şüphesiz sosyalistlerin de diyalektik materyalizm konusunda gözden kaçırmamaları ve denetlemelerinde ölçüt saymaları gereken noktalardandır. Nitekim gerek sosyalizm için yapılan mücadeleler tarihinde, gerekse bugün bizim içinde bulunduğumuz teoriler ve pseudo-teoriler karmaşasında bu yanlışlara örnekler bulmak mümkündür. Biz bu yazıda buraya girecek değiliz.

Bilimsel alandaki yanlışların bir üçüncüsü kendini teoriden uygulamaya geçiş, yani pratik aşamasında gösterir. Bunlar da yöntemi yanlış ve konunun yapısına aykırı biçimde uygulamaktan doğarlar. Bu tip yanlışların önemlilerine sosyal bilimlerde rastlanır. Doğa bilimlerinde, doğa yanlış yapıldığı anda yapanın yüzüne vuracak bir yapıya sahip olduğu için sorun basitleşir. Daha karmaşık bir varlık olan insanla ilgili bilimlerde ise, bu yanlışlar üzüntü verecek sonuçlarını uzun vadede ortaya koyarlar. İşte bu aşamadaki yanlışları adlandırmak gerekirse, bunlara da saptamalar diyebiliriz.

Bu noktada teoriyle pratiğin ilişkileri ve teoriden pratiğe geçiş aşaması açısından; genel olarak idealist diye nitelendirebileceğimiz bilim felsefeleriyle, bilimsel sosyalizmin ya da Marksist - Leninist felsefenin bilim anlayışı arasındaki ayrıma değinmekte yarar vardır. Diyalektik materyalist dünya görüşünü yadsıyan felsefe öğretilerinin benimsedikleri bilgi teorilerinde, teoriyle pratik arasında âdeta bir

uçurum vardır. Hiç değilse görünüşte tavrı böyle sunulmakta ve belirlenmektedir. Soruna özellikle sosyal bilimler düzeyinde eğilindiğinde, bu ayrım daha belirginleşir. Bu uçurum kendini hem yapısal çözümlemede, hem amaç çözümlemesinde açıkça ortaya koyar. Teori bir yanda, geniş kapsamlı ve yüksek dereceden bir sistem olarak durur. Pratik ise bu sistemin ancak bir bölümünü uygulamada kullanmak durumunda kalan ikinci dereceden bir etkinliktir. Bu etkinlik teorisini ancak, teoriyi doğrulaması bakımından ilgilendirecektir. Amaç açısından ele aldığımızda yine bu uçurum kendini gösterecektir. İdealist bilim anlayışına göre, *bilmenin amacı yine bilmektir*. «İlmî tecessüsü» tatmin etmek, ama belki varılan sonucu hiç kullanmamak gibi kısır bir tavrıla temellenir. Burjuva bilimselliği; olguları, süreçleri bilmek, kavramak ve olduğu gibi ortaya koymak, sonra da «soylu» bir bilimsel tavrı içerisinde kenara çekilmekle özetlenebilir. Oysa Marksist - Leninist felsefenin amacı, dünyayı değiştirmek için bilmek, yani mevcut olguları ve süreçleri, onları değiştirmek için bilmek ve kavramaktır. Diyalektik materyalizmin özelliklerinden birisi sınıfsal nitelikte olması ise diğeri de teorinin pratiğe sıkı bir bağla bağlı olması, pratiğe hizmet etmesidir. Böyle bir bilim anlayışında, doğrunun ölçütü sosyal pratiktir. Teori pratikten doğar, pratikle temellenir, fakat burjuva bilimciliğinde olduğu gibi aşkın (transcendent) bir alana çekilmeyip, yine pratiğin hizmetine girer. Marksist - Leninist felsefede teoriyle pratik arasında yapısal bir ayrım yoktur. Bunlar birebir tekabül halindedirler.

Demek ki karşımızda; bir yanda kalıplaşmış bir dünya görüşünün bilimdeki yansıması olan duragan bir bilgi teorisi, öte yanda ise «Diyalektik» kavramının anlamı ile koşut giden dinamik bir bilimsel anlayışı bulunmaktadır.

Genel olarak bilimin yasalarının mantıksal yapısına baktığımızda bunların bir içirme (implication) biçiminde olduğunu görürüz. Yani bunların yapıları «Eğer A ise o halde B'dir» şeklindedir. Fizikten alınacak bir örnekle bunu şöyle örneklendirebiliriz: «Madenler ısıtılırlarsa genleşirler.» Diyalektik materyalizmin, teori ile pratik arasındaki eşdeğerlik ve teorinin pratik için olması özelliğini yorumlamak istersek sosyal bilimlerin yasaları, bu içirme temelinden kalkarak, emperatif bir biçim alacak, yasa bir davranış kuralı olarak ifadesini bulacaktır. Yani «Mademki A ise B'dir. (B'nin gerçekleşmesini istiyorsan) A'yı yarat, veya (B'yi yok etmek istiyorsan) A'yı ortadan kaldır» biçimi altında sunulduğunda anlam kazanabilecektir. Bu yeni biçimi ile yasaları pratiğe uygularken yine yapılması olası görünen

birçok yanlışlardan kaçınmak için yol göstericimiz ve denetleme ölçütümüz tabiatıyla, diyalektiğin temel kuralları olacaktır.

Bütün bunlardan sonra genellikle, toplumun yapısal niteliğinin ileriye doğru değiştirilmesine ait bir pratikte, yani bir sosyalist eylemde, önceden saptanmış teori ve tasarıların hiçbir değişikliğe uğramaksızın gerçekleşmesi olasılığı pek azdır. Çünkü bu eylemler sadece bilimsel koşullara ve hatta teorinin yaşanmış deneylerle doğrulanmış olmasına değil, aynı zamanda içinde bulunulan durumun özel görünümlerine, yani nesnel sürecin gelişim dinamizmine bağlıdır. Bu önemli gerçeğin gözden kaçırılması, eylemi yürütenleri dogmatizme, şematizme ve serüvenciliğe sürükler.

çocuklar uzundurlar

turgut uyar

çocuklar uzundurlar
up uzun ama
büyüktürler
yürekleri ufaktır ama
up ufaktır
daha doğrusu öyle sanılır
herşeyi halleder insanca
bağışlamaz ve alışır
bir ufak yeşil
bir kötü kırmızı
bir mor bulsun hele
durmaz dünyaya karışır

dünya ormanı
bir büyük denizdir onda
üç kuştan ikisi
tavşanların hepsi
şeftali nar ve ayva
uykuları ağırdır
çocukların da uykusu ağırdır
ağızları açık uyurlar
herşey düşlerine yaraşır

bir bilim-kurgu öyküsü

•

orhan duru

ÖĞRENCİLER

Sezer için

Öğrenci K. geldi sabah erkenden, yoğun konut yöresine. Eski alışkanlıklarla kent de deniliyordu buraya. Bir çeşit iletişim, alış-veriş, ısıtma, enerji ve yönetim merkeziydi. Yapılar ve konutlar sık-tı. Dolayısıyla yurttaşların çok sayıda görülebildiği yerler arasında sayılırdı burası. Yurttaşlar sık sık görünmezlerdi ortalıkta. Ya korkudan, ya da aşırı bireycilikten. Bunun nedenlerini kesin olarak çıkaramıyordu Öğrenci K. Konut ve yapıların yoğunlaşması yüzünden yurttaşların görülebilmesi olasılığı da artıyordu. Belki de bu nedenle seçilmişti burası eylem bölgesi olarak.

Yorgunluktan sersem gibiydi. Eski tür ucuz bir yolcu treniyle gelmişti buraya, bütün gece tahta sıralar üzerinde uyuklamaya çalışarak. Öteki örgüt üyeleri de gelmiş olmalıydılar. Ama hiçbirini tanıımıyordu onların. Aslında kimse kimseyi tanımazdı bu gezegende. Saygılıydı herkes başkasına. O kadar saygılıydı ki birbirlerinden kopmuşlardı yurttaşlar. Öğrenci K. tanıımıyordu örgütten kimseyi. Tanıması gerekmezdi aslında. Hem de tehlikeli de olabilirdi amaçları için. Yapacağı eylemin ne olduğunu, aldığı görevi biliyordu sadece. Bu görevi dakikası dakikasına yerine getirmeliydi o kadar. Kendinden beklenen buydu, öbür örgüt üyelerini tanımak değil.

Eylem komutları ve görevi gereğince, ana cadde ile doğu-batı yönünde uzanan bulvarın kesiştiği yere ulaşması gerekiyordu birkaç dakika içinde. Hızlı hızlı yürümeye başladı. Kavşağa geldiğinde durdu biraz. Ama yurttaşların hızlı yürümesi de, yürürken

durması da kuşku uyandırabilirdi Güvenlik görevlilerinde. Kavşağın çevresinde yürümekte olan yurttaşlar vardı. Bunlardan bir bölümü öğrenci olmalıydılar. Tanımaya çalıştı öğrenci K. Ama hiçbirini benzetemedi öğrenciye. Çevresine hızla göz attı. Sinirliydi. Midesi yanıyordu hafiften. Saatine baktı, önce anlamadan. Sonra eyleme birkaç saniye kaldığını gördü.

Ardına döndü ve hızla yapıştırdı ceketinin altından çıkardığı afişi boydan boya, büyük iş hanının cam duvarına. Bir defa yapıştırıldı mı kazınması zordu bu afişleri, zamları özel olarak hazırlandığı için, işliyordu iyice yapıştırıldığı düzeye. Baş ağrısıydı Yönetim'in. Afişi çıkarmak için, ya yapıştırıldığı düzeyi boydan boya yok edecektiniz, ya da başka yollar arıyacaktınız. O zamana kadar afiş etkisini yaratıyor, gelen geçen üzerinde yazılanları okuyordu:

«Kahrolsun katil yönetim!»

yazılıydı afişin üzerinde kırmızı, fosforlu boyayla. Gece de parlıyacaktı bu yazı.

Öğrenci K.'nın bağlı olduğu örgüt, bu kadarlık bir eylemin bile etkili olabileceğini sanıyordu. Etkili olmasına etkiliydi, ama bu yazıları kaç kişi görebilecekti? İş hanına giren çıkan fazla olur diye mi seçilmişti yoksa?

Öğrenci K. yapıştırdığı afişe baktı bir süre. Bu arada bağlı olduğu örgütü düşünüyordu. Nasıl bir bağdı bu? Kimseyi tanımıyordu örgütten. Eylem için belirli saatlerde, bir takım telefon kulübelerinden, o saatlere uygun biçimde değişen telefon numaralarını çeviriyor, karşısına çıkan teneke bir ses, numaranın yanlış olduğunu söylüyor, adını alıyor, sonra başka bir telefon numarası veriyordu. O numarayı aradığında bu defa aynı teneke ses yapılması istenen eylemi anlatıyordu. Aslında eylemi anlatmıyordu da, genel eylem içinde öğrenci K. için düşünülen özel eylemin komutlarını veriyordu. O kadar! Şimdiye kadar çok eyleme katılmıştı öğrenci K. Çoğu başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Kimi zaman iki ayrı örgüt üyesine aynı komutun verildiği olmuştu. Canlı kalabilmesini bir mucize olarak yorumluyordu K. Ama yönetime karşı hıncı ve kızgınlığı, amacın aynı olması, sürüklüyordu onu bu gizli işlere. Tek başına olmaktansa, bir örgütün varlığı, bu varlık ne kadar belirsiz de olsa, bir ölçüde güven veriyordu insana. Tek tek kişilerin oluşturduğu bir gezegende, örgütsüz ne yapılabilirdi ki..

Afişi yapıştırdıktan sonra bekledi bir süre Öğrenci K. Bekledi. Birşeyler olmasını bekliyordu. Yoksa eylem, yalnız afiş yapıştırmakla bitecek miydi? Kimi zaman böyle olur; kimi zaman çok daha

büyük olaylar patlak verirdi. Hiç belli olmazdı. Şimdi bekliyordu Öğrenci K. Sinirleri yay gibi gergin, tepkileri bütün olasılıklara hazır...

Gezegen, balgam sarısı solgun bir güneşin çevresinde dolanıyor-du uzayın derinliklerinde. Uydusu yoktu. Yüzeyi bölünmüştü hemen hemen boydan boya geniş asfalt caddeler ve yollarla. Bunların kıyılarında kimi yerde, şimdi Öğrenci K.'nın durduğu yerde olduğu gibi, blok apartmanlar yükseliyordu insanın üzerine devrilecek gibi, Konutlar, yapılar, gökdelenler, gök tırmalayanlar her yerde asfalt, demir, çimento, alüminyum, plastik karışımı biçimler oluşturunuyordu ufaklara kadar. Doğa'nın denetimindeki alan gittikçe azalıyor, yapay ortam genişliyordu durmadan. Kırsal bölgeler iyice azalmıştı çoktan. Fabrikalar, konutlar, fabrikalar, maden ocakları, rafineriler, gene fabrikalar, yönetim merkezleri, büyük iş hanları, birbirini kovalıyordu.

Gezegenin yüzeyi ovalardan ve hafif tepelerden oluşuyordu. Dağlar ya da dağ dizileri yoktu burada. Parlatılmış, pürüzsüz bir bilya gibiydi nerdeyse. Yurttaşların doğal bir görüntüyle, bir toprak parçasıyla, ya da topraktan fışkıran bir çiçekle karşılaşmaları bile olanaksızdı büyük ölçüde. Çoğu kez evlerinde oturup, televizyonlarına bakıyorlardı uyumuş gözleriyle.

En kasvet gezegenlerden biriydi burası.

İki - üç olay bir anda oldu. Önce karşı kaldırımında bir kişinin kuyundan bir molotof kokteyli çıkarıp, ucundaki paçavrayı yakıp savurduğunu gördü Öğrenci K. Molotof kokteyli havada uçup doğu-batı bulvarının göremediği bir yerinde patladı büyük bir gümbürtüyle. Alevlerin ucu görüldü ve yoğun bir duman belirdi o köşeden. Bu arada bir kurşun geçerek kulağının dibinden saplandı afişe, çatlaklar yaratarak bir delik açtı afişin yapıştığı cam duvarda. Aynı anda bir kız, uzun kürk yakalı yuvarlak yüzlü bir kız çıktı iş hanının kapısından, koşarak geldi yanına ve bir tabanca tutuşturdu Öğrenci K.'nin eline. Birşey demeden koşarak gene hana daldı kız.

K. büyümüş gözlerle baktı elindeki tabancaya.

Gürültüler arttı birden çevresinde. Güvenlik ve Toplum'un tanklarının «vnnnnn, vnnnnnn, vnnnn» diye öten, birazcık elektronik müzik parçalarını andıran canavar düdüklere duyulmaya başladı, tek tük patlayan silâh sesleri arasında.

Koşuşanlar oldu yanından geçerek. Öğrenciler olmalıydı bu. Örgüt üyeleri. Bir bölümü bir havan topu kurup bilinmeyen bir yöne doğru ateşlediler. «Puff..» diye bir ses çıkardı havan topu ve yaydı çevreye barut kokusu. Ne de olsa ilkel savaş araçları kullanmak zorunda kalıyordu örgüt. Birden ana cadde'nin sokaklarından birinden dönerek Güvenlik'in mavi boyalı tankları göründü uzaktan. Batı yönünden ayakları botlu başka kişiler sırayla ilerlemeye başladılar. Bunlar çeteler olmalıydı. Yönetim yanlısı çeteler. Öğrenciler iki yönden de sarılmış sayılabilirdi bu durumda. İkiye ayrılıp çatışmaya giriştiler her iki yönde de.

Güvenlik tanklarının çıkardığı «vin.. vin..» lar sürüp gidiyordu. Arada bir makineli tüfeklerin çatırtıları işitiliyordu.

Umutsuzdu durum öğrenciler için. Şimdiden teker teker avlamaya başlamıştı onları Güvenlik, Toplum ve çeteler.

Öğrenci K. korkuya kapıldı iyice. Yapıştırdığı afişin önünde kimbilir ne kadar zamandır duruyordu. En iyisi kaçmak ve yaşamı sürdürmektir. Korkaklık olurdu bu belki. Eylem uğruna gerekirse canını vermeliydi ama kendine verilen görevi yaptığına göre, kaçabilirdi vicdanı rahat olarak. Çarpışma görevi verilmemişti ona. Afişi yapıştırmıştı. Öyleyse bir an önce kaçmalıydı. Güvenliğin eline düşmek ölümden beterdi. İşkence uzmanlarının yaptıkları öğretilmişti ona. Ya ölmeliydi ya da kaçmalıydı. Ölmekte yarar yoktu şu anda. Gelecek pek aydınlık değildi, ama denemeliydi kaçmayı.

İşte, öğrenciler bir yandan ölürken bir yandan sloganlarını haykırıyorlardı ciğerlerinde kalan son solukla: «ka-til yö-ne-tim!.. ka-til yö-ne-tim!..»

Güvenlik tankları hışım gibi son bir saldırıya geçti. Bir öğrenci molotof kokteyli ile saldırdı bir tanka. Biçilip kendi yandı kavruldu yükselen alevler içinde. Son bir bölük öğrenci tanksavar roket-atarlarını kurdular bir konutun giriş kapısının kuytu köşesine. Başladılar ateşe tanklara. İki tank kendilerine yapışan mermilerle tutuşup patladı görkemli bir gürültüyle. Ama öbür tanklar ısınladılar bu-lundukları köşede öğrencileri.

Artık öğrenciler son bahar yaprakları gibi düşüyorlardı insafsız dum-dum kurşunları ve yokedici ışınlardan önünde. Öğrenci K. katılmayı düşündü bir an uğraşa. Ama ne katkıda bulunacaktı ki. Kendi

canından olacaktı kesinlikle. Böyle korkusuzluk ve yücelik görmemişti yaşamında. Belki ilerde bir şiir yazabilirdi ölmez sağ kalırsa. «Kavşakta ölen adsız kahramanlar..» olabilirdi bu şiirin adı.

Birden şiir düşünmenin saçmalığını kavradı. Herşey kısa sürede olup bitmişti ama dikiliyordu yapıştırdığı afişin önünde. Bir güvenlik tankı iyice yaklaştı onun bulunduğu yere. Susturucu takılmış makineli tüfekler bir yandan ateş püskürüyor, öte yandan kameralar çevreyi tarıyorlardı fotoğraf ve film çekerek. Kurşun yemese bile fotoğrafı çekilmmişti belki şimdiye kadar. Çekilmediyse kurtulabilirdi ilerde.

Hemen geri dönerek işhanının döner kapısından içeri daldı. Bir arka kapısı olmalıydı bu hanın. Dışardaki olayları gözlemek için kapı çevresine birikmiş yurttaşlar Öğrenci K. yı görünce kaçıştılar hemen. Önce yüzüne sonra eline bakıyorlardı tuhaf tuhaf, kaçışmadan önce. Hızla koştu han'ın koridorlarında, bir an önce olay yerinden uzaklaşmak için. Sonra sağ elini kaldırıp baktı, ne var? diye. Kız'ın verdiği tabanca elinde duruyordu. Parmakları sanki uyumuş gibi kavramıştı tabancanın kabzasını. Uunutmuştu tabancayı. Giriş kapısındaki yurttaşlar böyle görmüşlerdi onu, elindeki tabancayla. Başı dertte demekti bu. Hemen cebine soktu. Onu tabancalı olarak gören yurttaşlar, ilk güvenlik görevlisine anlatacaklardı bildiklerini belki de abartarak. Evet, bir öğrenci kaçmıştı bu yönde.. Evet, evet elinde büyük bir tabanca, belki de elektronik ısılandırma aracı vardı... Evet bıyıklı, saçları uzun.. Evet öğrenci olduğu belliydi. Şu yöne doğru kaçtı...

Umutsuzluk göktü yeniden içine. Dizlerinin bağı çözüldü nerdeyse. Niye uğraşıyordu sanki bu kadar. Kişi, hemen özdeşleşmek isterdi yönetimle, düzenle. Kolaydı bu. Genellikle kişioğlu, doğası gereği tutucu ve uyumcu idi. O da sanki uysaydı olmaz mıydı? Ama çok geçti artık.

Koca iş hanının barsakları andıran koridorlarının ıssız bir köşesinde bulduğu bir tuvalete daldı hemen. Elini yüzünü yıkadı. Kendine gelip soğukkanlı düşünmek istiyordu biraz. Aynada yüzüne baktı:

«K. Öğrenci, yer altı örgütlerinde bilgi kazanmaya uğraştı yaşamı boyunca. K harfi Kara'nın kısaltılmışı. Biraz esmer yüzü nedeniyle kendine takdığı ad bu. Doğum tarihi: belirsiz. Adresi: 1789 uncu cadde, AD 27 nci sokak, B blok, daire 80. 29 numaralı bakır izabe fabrikasında çalışırken gizlice öğrenci örgütüne katıldı ve ders almaya başladı. Öğrenimi sırasında her çeşit koşula karşı yüksek da-

yanıklılık oranı gösterdi. Dayanma ölçütü 100 üzerinden 70 dek yükseldi. »

Güvenlik'teki dosyasını okur gibi oluyordu. Herhalde böyle şeyler yazılıydı fişinde. Biraz eksik, biraz fazla.

Gezegende herkes fişliydi. Dosyaları vardı. Bunlarla da yetinilmemiş herkesin kişiliği konusundaki seçenekler Bilgi - sayar'lara sorulup onlar da işlenmişti dosyalara. Güvenlik için gerekliydi bu. Her yurttaş doğumundan ölümüne dek fişlenirdi. Güvenlik'in arşiv yapıları geniş bir bölgeyi kaplıyordu. Attığı adım işlenirdi buraya her yurttaş'ın. Hiç bir davranış olasılığa bırakılamazdı. En iyi yurttaş bile baş belası olabilirdi bir gün Yönetim'in. Ne yapacakları belli olmazdı. Çoğunlukla uslu görünimleri vardı. Ama fişlerine bakınca neler çıkmazdı ortaya. Her yurttaş kuşkulu bir kişiydi Güvenlik bakımından.

Çişini yaptı. Deodorant kokuyordu tuvalet. Küçük pencerelerden birini açıp baktı dışarı. Boz renkli bir gökyüzü. Yandaki apartmanın çelik, çimento, briket karışımı yan yüzeyi. Tam karşıda da küçük pencereler sıralanıyordu. Oralar da tuvalet olmalıydı. Bir süre düşündü.

Eline tabanca tutuşturan kız kimdi acaba? El işi, üzerinde marka filan olmayan uzun namlulu bir tabancaydı bu. İç cebine yerleştirdi iyice.

Yüzü asık, gözlerini yere dikip herhangi bir yurttaş gibi yavaş yavaş yürüyerek çıktı tuvaletten. Han'ın koridorlarında ilerledi bir yönde, merdivenlerden inip çıkarak. Han'ın arkadaki caddeye bakan bölümünde terziler, düğmeciler, yaşlı ve yoksul avukatlar mağara gibi odalarında çalışıyorlardı kağıt ve kumaşlar arasında. Ne diye çalıştıkları belli değildi bunların. Belki de çok eski bir alışkanlığı ya da çok eski bir geleneği sürdürüyorlardı böylece. Pislik içindeki bir eşya asansörüyle indi yapının zemin katına. Garaja açılıyordu asansörün kapısı. Arka sokağa kendini atabildi kimse görmeden.

Sokak boştu. Yalnız karşı apartımanların pencerelerinden bir takım kişiler anlamsız gözlerle bakıyordu ona. TV ile beyinleri boşalmış yurttaşlar olmalıydı bunlar. Doğuya yönelerek yürümeğe başladı civalı lambaların ışığında. Ortalık kararmıştı çabucak. Solgun güneş kısa bir süre aydınlatıyordu aslında bu gezegeni. Öksürüp tıksırmaya başladı bir süre sonra kükürt di oksitle zehirlenmiş havayı solumağa başlayınca. Çoktan zehirlenmişti bu gezegenin havası. Ciğerleri ve boğazı yanıyordu yürürken, beyni zonkluyordu harcadığı çabadan. Doğuya doğru ilerledi hep. Sokağa açılan kuzey - güney yönündeki yolların köşe başlarından soğuk, dondurucu bir yel vuruyordu yüzüne. Arada bir otobüs ya da özel oto, taksi toplulukları geçiyordu yanından, gürültü çıkarmadan sadece tekerleklerin hışırtısıyla, Gezegen dışından gelen enerji kapsülleriyle çalışıyordu bu araçlar. İçlerinde donmuş gibi oturan yurttaşlar...

Kimi yerde duvarlara boyayla «Katil Yönetim..» diye yazılmıştı gene. Öğrenci eyleminin bir bölümü olmalıydı bu. Belediye işçileri beyaz boya püskürterek örtmeye çalışıyorlardı bu yazıları. İşçiler sıkıntıyla uğraşüyor gibiydiler. Yapa yapa bıktıkları bir işti bu sanki. Öğrencilerin sloganları yaygın değildi o kadar. Cadde boyunca tek tük rastlıyabiliyordu bunlara. Onlar da silinip yitmek üzereydi. Buna karşılık Yönetim'in ya da Yönetim yandaşı çetelerin sloganları, büyük panolar üzerine yazılmış, apartımanların damlarından sarkıtılmıştı. Kimi yerde köşe başlarında ışıklı yazılar biçiminde göz kırptıyordu gelen geçene.

Arada küçük değişiklikler olmakla birlikte şöyleydi bu sloganlar:

- «ÖĞRENCİLER HER GÖRÜLDÜĞÜ YERDE EZİLMELİ!»
- «GEZEĞEN'İN EN BÜYÜK DÜŞMANI ÖĞRENCİLERDİR!»
- «ÖĞRENMEK ZARAR, KAFAYI YORAR!»
- «ÖĞRENMEYİ BIRAK, YAŞAMAYA BAK!»
- Ve başkaları...

Birden midesinin aklıktan kazındığını duydu. Birşeyler yemeyeli yıllar olmuştu nerdeyse. İyice acıkmıştı. Hemen daldı ucuz bir aşevine. Mermer masalarda dişi ve erkek yurttaşlar yüzleri tabaklarına eğik, çevrelerine bakmadan tıknıyorlardı. Borç kartını aşevinin dibindeki bilgi - sayar'a sokup düğmelere bastı birbiri ardından. Üze-

rine pekmez sürülmüş bir dilim kara ekmek düştü önce bir kutuya. Ardından proteini yükseltilmiş, deniz otlarıyla ve yosunlarla dolu bir sucuk parçası fırladı bir tabak içinde ortalığa. Sıcak şekerli su ile birlikte bunları dişlemeğe çalıştı güçlkle. Ekmekler küçülüyordu ve gittikçe kararıyordu. Aynı parayı ödüyordunuz ama küçülüyordu gene de. Borç kartını elinden alırlarsa ne yiyebileceğini düşündü bir an. Ama bu karamsar düşünceyi uzaklaştırdı hemen kafasından. Ekmek küçüldüğüne göre tarım kesiminde üretim azlığı var demekti bu sıralarda. Tarım alanları, kırsal alanlar azaldığından doğaldı bunu beklemek. Belki bir gün yok olacaktı ekmek! Ya da gezenin dışından getireceklerdi, herşeyi olduğu gibi, ekmeği de.

Mermer masanın önündeki küçük televizyon ekranı aydınlandı birden. Haberlere başladı güleç yüzlü, yumuşak sesli biri. Kamu oyunu oluşturmak değil, kamu oyunu uyuşturmaktı bu TV nin yaptığı. Olan bitenleri nasıl da gülümsiyerek anlatabiliyordu böyle. Dikkat kesildi öğrenci K.

Kökü dışarda, bozguncu ve bölücü öğrenciler bugün gene Güvenlik Görevlilerine silâhlı saldırıda bulunmuşlardır. Öğrenciler bununla da yetinmemiş yurttaşların huzurunu bozmak için dinamit lokumu, molotof kokteyli, paslı çiviler, havan topları, tanksavar topları, roketatarlar kullanmışlardır. İşte öğrencilerin kullandığı araçlar burada görülüyor.. (Yerlere dizilmiş bir sürü silâh gösterildi bu arada).. Öğrenciler yurttaşların inançlarına ve geleneklerine aykırı sloganlar, marşlar söylemişler, duvarlara yurttaşların aleyhine afişler yapıştırmışlardır. Çatışma sonunda güvenlik güçlerinden üç toplum görevlisi yaralanmış, halkın üzerine ateş açan öğrenciler yönetim yanlısı beş yurtsever gencin ağır yaralanmasına yol açmışlardır. Yaralılar tedavi altına alınmış, olaydan sorumlu öğrenciler için gerekli işlem yapılmıştır. Olay sırasında elli kadar öğrenci de birbirini öldürmüştür. Bu arada Yönetim, yurttaşların öğrenci sandıkları kişileri gördükleri yerde beklemeden en yakın karakola ya da yönetim birimine haber vermeleri çağrısında bulunmuştur.

Ayrıca bugünkü olaylarda eli silâhlı olarak görünen bu öğrenci, hakkında işlem yapılmak üzere Güvenlik tarafından aranmaktadır. (Öğrenci K. kendisini gördü birden televizyonda. Yapıştırdığı afişin önünde. Elinde acemice tuttuğu tabanca ile. Ama yüzü pek belirgin değildi. TV kamerası elindeki tabancaya doğru zoom yaptı). Bu öğrenci elinde bir tabanca olduğu halde olayları izlemiş sonradan uzaklaşmayı başarmıştır. Güvenlik, öğrenciyi tanıyanların derhal bildirmelerini istemektedir.»

«Ne gibi işlem yapıldığı belli!» diye söylendi. Kavşakta gördüğü cesetlere katılmaya hiç niyeti yoktu doğrusu. Çevresine baktı korkuyla. Aşevindeki öteki müşteriler, başları tabaklarına eğik sessizce yemeklerini yiyor ve anlamsız gözlerle bakıyorlardı TV'ye. Yaşamlarından bıkmış bir görünümüleri vardı bunların, çoğu yurttaşlar gibi. Gene de tedbirli olmak için tatsız - tuzsuz yiyeceğini bitirip, aşevinden çıktı. Şimdi ne yapacaktı?

Üniversite, yoğun konut bölgesinin doğu ucunda, geniş bir alanı kaplıyordu. Daha doğrusu bir zamanların Üniversitesi. Üniversiteler yıllar öncesi kapatılmış ve öğrenim yasaklanmıştı. O çağdan belki de daha öncesinden bu yana Üniversite, tam bir savaş alanı olmuştu Güvenlik'le öğrenciler arasında. Üniversitenin olduğu yerde, bu nedenle, artık birbiri ardından ulu yapıların kalıntıları, yıkıntıları uzanıyordu kilometrelerce. Savaşta bombardıman edilmiş bir kent gibiydi bu bilim ve öğrenim merkezi.. Çatışmalar sırasında Güvenlik güçlerinin acımasız bombardımanları ve baskınlarıyla yerle bir olmuştu yıllar boyunca. Gene de kalıntılar ve yıkıntılar görkemliydi. Parlak bir geçmişin simgeleri idi bunlar. Gezegen yüzeyindeki öteki yapılardan farklı nitelikteydi buradakiler. Tekdüzelik yoktu bu yapılarda. Yıkılmış olsalar da, mermer sütunlar, kabartmalar, heykel parçaları görülebiliyordu gene. Karanlık bir geçmişin içinde yitmişti artık Üniversite. Herkes ürperiyordu yarı korkuyla, yarı saygıyla bu adı duyunca. Yapılan savaşta yenik düşmüştü bilim kurumu. Herşey tükendikten sonra bile geriye kalan birşey vardı: Bilgi ve bilim.. Bilimsel yöntem.. O kadar ürkülen ve korkulan bilim.. Umutsuzların son umudu..

Şimdi bomba çukurlarıyla delik deşik uzun asfalt bir yolda ilerliyordu Öğrenci K. Üniversite alanının göbeğindeydi nerdeyse. İki yanında yangınlarda kömürleşmiş, yıldırım çrpmiş gibi kalın gövdeli ağaçlar sıralanıyordu bu yolun. Ürküntü ve tasa veriyordu insana, bunları görmek. Çevredeki yapıların pencereleri bir kurukafadaki göz çukurlarına benziyordu. Bilim, öğrenim ve eğitim yuvalarıydı eskiden bu yapılar. Son bir umutla geliyordu buraya Öğrenci K. Gidebileceği başka bir yer yoktu gerçekte. Güvenlik ve yönetime başkaldırmanın kökü burada olmalıydı. Bu kalıntıların arasında bir direnc

odağı bulunmalıydı. Böyle anlatılmıştı. Nerde anlatılmıştı bilmiyordu. En son sığınma yeri idi Üniversite. Öğretmen burada yaşıyordu. Acaba yaşıyor muydu? Mutlaka yaşıyor olmalıydı. Onu görmeliydi bir an önce. Sığınacak bir yer gösterebilirdi belki. Hiç olmazsa içinde bulunduğu karamsarlığı giderirdi belki. Ayakları titriyordu çektiği heyecandan ve yorgunluktan. Gene de inatla ilerliyordu kimi zaman çukurlara düşerek, kimi zaman yıkılmış köprülerin yanından dolaşarak. Öğretmeni nasıl ve nerede bulacağını da bilmiyordu. Üniversitede bir yerlerde olmalıydı. Öğretmeni çok iyi hatırlıyordu. Öğrenciliği tek başına, yalıtkan odalarda geçmişti. Örgüt, gizli merkezlerinde tek tek eğitirdi öğrencileri. Öğretmen, bir televizyon kamerasında belirmişti ilk kez. Belki aynı anda başkalarına da birşeyler öğretiyordu. Aklından çıkmamıştı yüzü. Belki de gerçekte böyle bir Öğretmen yoktu, belki de herşey bir efsane, bir söylenti ve televizyondaki bir görüntü idi. Genç, güler yüzlü, aydınlık ve sevimli bir insandı eğitim odasında televizyon alıcısından tanıdığı öğretmen. Bilim çöşkusuyla ders veren bir insan, İşte o Öğretmeni bulmalıydı.

«Belki de ölmüştür.. Belki de yoktur böyle bir kişi..» diye düşünüyordu ki, bir kavşakta bir ses yankılandı derinlerden:

«Dikkat.. Yasak bölge.. Bir adım daha atarsan kendini ölmüş bil! Kendini ölmüş bil!»

Öğrenci K. durdu donmuş gibi yerinde. Sesin geldiği yapıya baktı. Eski bir öğrenci yurdu olmalıydı burası.

«Kimliğini bildir... Kimliğini bildir... Bir adım daha atarsan ısınlanacaksın.. Kimliğini bildir.. Tamam..»

Bir bilgi - sayar'ın sesi olmalıydı bu. Aynı sözleri tekrarlıyordu durmadan.

«Kimliğini bildir! Beş.. dört... üç...»

Yıkıntının karanlık pencerelerinde ve bomba deliklerinde belirdi birden dürbün gibi ışın namluları, roket - atarlar. Yönelde bunlar Öğrenci'ye doğru.

«Ben bir öğrenciyim..» dedi. «Öğrenci Kara..»

«Ne olacak?» diye sordu madensi ses.

«Ben bir öğrenciyim. Tehlike içindeyim. Başım dertte. Bugünkü eylemde otuz kadar arkadaşımız öldü. Ben kaçtım. Güvenlik, Toplum ve Yönetim peşimde. Belki çeteler de...»

«Ne yapalım yani » dedi ses.

Umutsuzluk içinde titrek bir sesle bağırdı Öğrenci:

«Öğretmeni arıyorum. Öğretmeni arıyorum. Anlamıyor musunuz? Bana öğretmeni bağlayın..»

(Sonu gelecek sayıda)

şiiirler

nihat ziyalan

GÜLÜMSE CİHAT BURAK

hayat bir gemiyse, varsa yelkeni
elbet biz de ele geçiririz bu dümeni
kapıma bağladığım deniz yalan değilse
elbet düşer içine ağır bir mangır
sakın korkma dibe çökse de
dalar çıkarırım

HEY
NEREYESİN

şaşkıındır sabahın körü
sırtımdaki ağaç ve yapraklarını üfüren rüzgâra.
boynumda asan bir ip,
gitsin ağaç, gitsin rüzgârın üfürdüğü yol
gitsin nihat

bekçiler nöbeti devretmişler sabaha
yoksa görürler hepimizi,
ağacı, üfüren rüzgârı, ipi.
erkenciler; işine yetişmek için koşanlar da
sanki gına getirmişler
kendini asan birilerine

bari bir fotoğraf ektirsem böylece

ağaç

yapraklarındaki rüzgâr

asan ip,

yüzümde üçbuçuk atan ölüm korkusu ve yaşama sevgisiyle
çıkardım

işte bu yüzden sonunu getirmedi,

fotoğraf söylüyor derlerdi

bari bir fotoğraf ektirsem böylece

DOKUZ

köpeğim Dokuz

dağından Silifke'nin

çoban köpeği

İstanbul'un Çamlıca tepesinde

zinciri ve kulübesiyle.

bizden gördü de

öğrendi yaltaklanmasını

kuyruk sallamasını

bastırınca bahar

fırladı bir gece, geceye

karşılığında hayatını vererek.

kulübesi boş şimdi

zinciri de

hayır

•

süreyya berfe

HAYIR

Gül soldu
Ay çıkmıyor
Çiçek koparıldı

Deniz durdu
Güneş doğmuyor
Tohum dağıldı

Bahçe kurudu
Serçe gelmiyor
Dal kırıldı

Su dondu
Rüzgâr esmiyor
Gazino kapandı

Ay çıkıyor, bulanık
Güneş doğuyor, şüpheli
Serçe geliyor, yaralı
Rüzgâr esiyor, isteksiz

İnanmıyorum
Bitmedi

YENİ GÜVEYİ

Davullar zurnalar arasındaki şaşkın güveyi
Yürümek isterim son yolu
Uyumak son geceni
Görmek isterim düşünüy
Ergenliğinde tanıdığın hayvanlarla boğuşmanı

Ah toy güveyi
Gelin geliyor gelin
İç biraz daha
Bir kurşun daha sık
Gelin geliyor gelin
Tayını tanıdığın atla

pencere

oğuz demiralp

Bilge Karasu'ya

Ahmet Hamdi'nin saza, söze düşkünlüğü, bir keyif adamı olduğu bilinir. Söylenenlere göre, konuştukları yazdıklarından daha çok sararmış kişiyi. Derin kültürü, hoş sohbetiyle esirtirmiş gönülleri. Üstad'ın her bakımdan etkilendiği bir yazar: Paul Valéry de çok güzel konuşurmuş. Verdiği dersler çok ilgi toplarmış; Mallarmé'nin tersine, hayli başarılı bir hocaymış. Nitekim, derslerini yayımlamasını isteyenler çıkarmış sık sık. Usta'nın yanıtı hep aynı olurmuş bu istekler karşısında: «Biçim pahalıya mal olur».

Gerçekten, konuşmak ile yazmak arasında önemli ayrımlar var. Genellikle gözden kaçır. Örneğin bir yazar ile yapılan konuşmalar, düşüncelerini açıklamaları bakımından yazdıklarıyla eşdeğerli sayılır. Oysa, düşünce, cepte taşınan, ağızdan ve kaleminden çıkarken aynı kalabilecek birşey değil ki! Konuşurken ya da yazarken var edilir, önceden yoktur. Konuşmak ve yazmak apayrı iki kılğı, aslında. Söyleşilerde yazılı yanıt vermek isteyen yazarlara hak vermek gerekir. Kafka'ya göre «Kafa ile kalem arası yol, kafa ile dil arası yoldan çok daha uzun, çok daha çetindir.» Gerçi iyi konuşmak, her önüne gelenin başarabileceği bir iş değil, ama yazmaktan daha haz verici. En başta, yalnız değilsiniz. Sizin isteminizden(ah istem!) çok içinde bulunduğunuz ortam ayarlayacak sözün gidişini. Keyfi davranmak özgürlüğünüz de var. Susabilirsiniz, bağırabilirsiniz, konu değiştirebilirsiniz. Oysa yazmak öyle mi? Bir bakıma çile çekmek. Bir konuyla sınırlanmak, bu konuyu derinlemesine düşünebilmek için dil ile, dü-

şünceler kaosuyla boğuşmak. Kapanacaksınız bir odaya, başınız, gözünüz ağrıyacak, yazı bitmedikçe sınırlarınız gerili kalacak. Hele Flaubert gibi olmağa kalkıştınız mı, yandınız. İki üç günde ancak bir iki tümce yazdığı olurmuş. İstedığı gibi anlatıncaya dek canı çıkarmış garibin. Üslûp zanaatçılığı deyip geçmemeli Gaeton Picon'un ilginç bir gözlemi: Proust'un gençlik ürünü Jean Santeuil'de ve binlerce gecede ördüğü ünlü Arayış'ında anlatılan birçok şey aynı adı taşıyor. Ne ki, Proust Proust olduğunda anlatış değişmiş, yazarın felsefesini yaptığı duyumlarda başkalaşmış: anlam değişmiş. Yazış, yazılanı be-lirliyor, doğrusu. «İyi yazmaktan başka birşey düşünmeyen» Flaubert, 1871'de, «Gönül Eğitimi'ni okusalardı, bunlar olmazdı» derse, biraz hak vermek gerekir bu abdala, hele o romanı okuduktan sonra.

Ahmet Hamdi, çok iyi bir yazar, elbette. Ama, üslûp konusunda yeterince titiz olmadığı hemen göze çarpar. Zamanına özgü söz kalıplarını, deyimleri kullanır, hiç de O'na yakışmayan şairaneliklerin avucuna düşer, yer yer. Kendisi de yakını bu durumdan. Tembelliğinden söz eder. Goethe, bir yılan gibi kendi üstüne çöreklenip bir iki yılda başyapıtlar ortaya çıkarmışken, 20 yıl «Eşik»te beklemek, hep üzmüştür onu. Gelgelelim, Ahmet Hamdi'nin yazdıkları, çevirileriyle birlikte, 19 cilt tutuyor, yanılmıyorsam. Pek tembel denemez, değil mi! Ama, Ahmet Hamdi'nin yakındığı şey, az ya da çok yazmak sorunu değil ki! Tümcelerini oya gibi işleyebilmek sorunu. A. Ş. Hisar'ın «Boğaziçi Mehtapları» nı överken, «beni kışkırtan bir üslûp ile yazılmış» der. Bu kitapta Hisar, üslûp, işçiliği bakımından Y. Kemal'in düzyazısını da, A. Hamdi'yi de aşmıştır. Bu üç kişi, birbirinden çok ayrı yapılarda olsalar da, aralarında bir türkçe ortaklığı var. Aynı hammaddeyi kullanıyorlar. Tanpınar, türkçeyi böyle işleyememekten yakınıyor, bana kalırsa. Şu yıllarca gizlediği «Eşik»te canalcı iki dize var: «Kaçalım seninle biz de geceye / Ölümün kardeşi saf düşünceye». Hemen atılıp, umutsuzluk, karanlık... gibi yorumlar getirmeyelim. Ahmet Hamdi'nin bütünlüğü içinde düşünelim, bir de «Saf düşünceye kaçmak», Tanpınar'ın yazar olarak özlemini çektiği bir durum, bir bakıma. Monsieur Teste'i türkçeye çevirmiş, Valéry'nin şiir, Proust'un saf anlatı kavgasını türkçede sürdürmek istemiş bir kişi, büyük bir yazarlık serüvenine atılmış demektir. Gel gör ki, Ahmet Hamdi'nin ne Proust gibi bir üslûpçu ve yapıt kurucusu ne de Valéry ya da Yahya Kemal gibi bir sözcük kuyumcusu olduğu söylenebilir. Büyüktür A. Hamdi, ama bu yazarlara göre hep bir sonra gelir.

Kendini herşeyden önce bir şair olarak görmüş. Ne ki, özlediği, Valéry'gil anlamında yetkinliğe varamamış bir türlü. Gene de eşsiz

bir şairdir o: düzyazı'nın şairi. Hemen bütün dizelerini düzyazılarında söylemiş. Örneğin «benliği, kökü ve yaprağı biribirinin aynı bir ağaç, kozmik bir sarmaşık olmuş zamanın üç buudunda yüzüyor...» ve «biz-zat kendisi, binlerce varlığın, sayısız varlıkların terkiibini nabızıle idare ediyor» sözlerini «Kökü bende bir sarmaşık / olmuş dünya sezmekteyim» toparlamağa çalışmış, ama aynı yoğunluğu, anlamı, büyü-yü kazandıramamış. Aslında Ahmet Hamdi, yazmak iştahında kendini sözün coşkısına bırakan, bu coşkuyu gereğince denetlemeyen, az sayıda sözcükde billûrlaştırmayan bir yazar. Büyük, çünkü iştah ve coşkunun tâ kendisi.

Yazınkâre'nin Pirî Reis'i Maurice Blanchot anlatır. *Yeniden Do-ğuş* çağında bir mesen, koruduğu çok yetenekli bir ressamı, dikkati, yetenekleri dağılmasın, çalışsın diye, boyaları, tuvaliyle birlikte bir odaya kilitlermiş. Ama, ressamı yerinde tutabilene aşkolsun! Tutup pencereden kaçarmış.

«Îl miglior fabbro» olmak kolay değil.

kimlerle nelerle

gürkal aylan

yollarla savaş içindeyiz
yürekboğan zamanla
savaşımız nesneler
savaşımız insanla
sevgi tanımaz sürücüler
kinci arabalarla

havayla savaştayız
kaypak bulutlar
değişken göklerle
evlerle işliklerle
yazmanlar makbuzlarla
düzmece şarkılarla
yüzlerle beyinlerle
çatan satıcılarla
zaten savaş içindeyiz

seninle olmasak ya

şiiirler

metin altıok

GÖLGE

Örümcek ağlarına takılan bir fısıltıyla,
rüzgâr sorar ağaçlara usulca:

— Kimdir bekleyen bu karanlıkta, usanmadan
tek başına?

Ağaçlar sallanırlar solgun bir ayın altında,
ürpermiş yapraklarıyla:

— Bir gezginin gölgesidir bekleyen, bu karan-
lıkta gövdesini tek başına.

BİR HÜZNÜN DOKUSU

Farkına bile varılmaz öyle usul ki,
Bir ses biriktirir gizlice kulağında,
Yitik bir siren gibi duyulan içten içe.
Rüzgâr kımıldarken dalların arasında
Değiştirir senin de sesini,
Bir akşam vakti iniltili ağaçlarla.

Tüylenir sıcaklığı hüznle nefesinin,
Bir kuş olur hohlasan avuçlarında.
Öyle usul ki farkına bile varılmaz,
Kurur yuvasını o üzgün ağaçlarda.
Rüzgâr, ağaç ve insan, bir de kuş vardır artık,
Bu hüznün karmaşık dokusunda.

ÇAKILTAŞLARI

Duru bir suyun dibindeki renkli çakıl taşları
Nasıl taşarlarsa oynak renkleriyle biçimlerinden,
Esneterek cansız ve katı sınırlarını;
Tıpkı o çakıllar gibi taşıyıyor benim de sesim,
Dilimdeki sözcükleri kalıplarından dışarı,
Acıyla, hüznle ve umutsuzlukla
Çoğaltarak günbegün bilinmedik bir aşkı.

*Not : Metin Altıok'un Dost Yayınlarından çıkan Gezgin adlı
şiiir kitabından.*

enis batur

I. METİN BİLİMİNE GİRİŞ : ÖNCÜ YAPITLAR

I.1. SEMİNARIUM

Saussure ile başlayan, Benveniste, Hjemselv, Martinet ile dilbilimin, Piaget, Lacan, Deleuze ile ruhbilimin, Barthes, Derrida, Kristeva ile anlambilimin birçok çizgide birleştikleri, kesiştikleri ya da karşılıklı birbirilerini besledikleri, bütünledikleri bir toplu çalışma alanının üzerindeyiz bugün. Latinlerin «*Seminarium*» diye adlandırdıkları bu alanı, başlangıçta, uğraşların öznel olarak, yuvalarında, kurdukları odaktan üretime geçmeleri biçimleri gözüküyor. Oysa, belgeliklere (kaynakçadan ayırımı göz önünde bulundurarak) dayandırdığı «*Bilginin Kazıbilimi*»nden kalkarak «*gösterme/betimleme*»yi ıralık yapısıyla Velasquez'in, Roussel'in yapıtlarında bulan Foucault, düşünürün kuramsal çerçevesi ile sanat yapıtının, Virginia Wolf'un deyişi ile «*saydam zarf*»ını çakıştırırken örneksel, bunun yanı sıra da gitgide yaygınlaşan bir tutum koyuyor ortaya. Freud'un Leonardo'nun akbabasına eğilmesinden Deleuze'ün «*Şato*»yu «*Felice'in dışları*» olarak değerlendirişine dek, gerçekten de bilim ile sanat arasında daralan bir uzaklığa tanık oluyor çağdaş forum.

Bilgi'nin (ya da bilme'nin) uygulanımsal bir bölge olarak seçtiği sanatım içinde/üzerinde/dışında konumlara böldüğü, sonra da karıldığı, bağ kurduğu çalışmalar bir tümelliğe ulaşabiliyor mu?

Deleuze, «*kısır döngü*»yü, «*Sonrasız Geridönüş*»ü irdelerken ana ağırlığı üzerine bindirdiği «*ayırım*» ve «*yineleme*» kavramlarının ara-

sından Stoacı'ları, Kierkegaard ve Nietzsche'yi Lewis Carroll, Artaud ve Klossowski ile birleştiriyor. Barthes, tanrıtanıma Sade ile tektanrıci Ignace de Loyola'nın söylevlerini ayrışık değil bağdaşık bir ekseninde değerlendiriyor. Derrida ise, Husserl ile Heidegger'in bir alaşım oluşturdıkları yapıtlarından birinde «*Finnegans Wake*» üzerine düşüncelerini Platon'un «*Ecza*»sını açımlayarak sergiliyor. Bir başka anlatı-denemede ise Hegel ile Jean Genet'yi, sayfayı iki dikey bölüme ayırarak yoğuruyor. Lévi-Strauss ile Jakobson, Baudelaire'in «*Kediler*» şiiri üzerinde insanbilimin, dilbilimin verileri ile duruyorlar. Mikhail Bakhtine, «*Dostoyevskide Şiirsel*» başlıklı incelemesinde, Sovyet Rusya'da hayli ilerlemiş durumda olan «metne bakış yöntemi»nin ilk somut örneklerinden birini veriyor. Julia Kristeva ise, «*Şiirsel Dilin Devrimi*» adlı yapıtında çağdaş batı şiirinin iki büyük öncüsü Mallarmé ile Lautréamont'u çok geniş kapsamlı bir çalışmada ele alırken bir yandan da ilembilimin bugüne dek bu kertede etken bir uygulamanımsallık taşımadığı bir irdeleme koyuyor ortaya.

«Belgelik, gömütlük, kazı yeri bilginlerinin düşünceleri bizimkiler» diyor Kristeva «*Kuramsal Öndeyişler*» de: «Mısır piramitlerini, kazılı Babil tuğlalarını, Miken'i, çağdaşlarımızın söylevlerinde görüyoruz ve sahip çıktığımızı inanıyoruz onlara, dizgelere sokarak». Biraz da yakınlıkla bakıyor yaptıklarına Kristeva, ya da bu doğrultuda yapılanlara. Oysa bütün bütüne de haklı değil bu söylediklerinde: İç sorunlarının büyükçe bir bölümünü çözen her bilim arda kalan sorunlarını «dışarıda» çözme olanaklarını aramakta. Böylelikle de üzerine iki işlev alıyor, onu iki ayrı çalışma alanına götüren. Bir yandan öz olanaklarının sınırlarını açarken, öteki yandan, bunu gerçekleştirmek yolunda da olsa, insanın bir başka dışavurma coğrafyasına el atıyor, ressamı, yazara, yontucuya yaklaşıyor. Daha da önemlisi, bu yaklaşımda bir «çözümleme kaygısı» değil önde gelen: Bir «kendini yapma» eğilimi doğmuş durumda insana değgin bilimlerde. Sartre'in Flaubert üzerine yaptığı soluklu çalışmayı, Barthes'ın kendisi üzerine yazdığı kitabı «roman» olarak anmaları, Le Clézio'nun Lévi-Strauss'un yapıtlarını «şiir» olarak görmesini bu anlamda bir yakınlaşma, bilim ile sanat arasında doğan dolaşıksız bir söyleyişi olarak görmek gerekiyor.

I.III. METİN BİLİMİ

Bu toplu değerlendirmeye yakın duruldukta, insanbilimlerin sanat verilerine bir «düşüm» niteliği verdikleri göze çarpıyor. Yazınsal

girişimde de öncelliği alan metin (yapıntının uzayan çizgisinin vardığı bir tanım olarak görürsek bu sonuncuyu) üzerinde eleştirmenin durumu artık «beğeni çıkışlı» değil. Klâsik Eleştiri'nin sezgisel yaklaşımının yerini bir yöntem kaygısı almış durumda. Sanatçının yapıntıyı kurarken deyiş (bu kavramı Buffon'un verdiği yükü ele alırsak) ile yaptığı düğümü eleştirmenin yöntemi, «okuma»sı ile çözmesi öneriliyor. Bu «okuma»nın düğümü çözmek ile de bitmeyen bir işlevi var: Çözüdüğü düğümü yeniden yapıyor, «yazıyor» eleştiri. Eleştirmenin okuma'sını, bir yöntem aracılığı ile, yazması çağdaş yazında yeni bir olgu: İlk kez bir «metin bilimi»nden söz edebiliyoruz.

Metin Bilimi kavramının dolayında, ana ilkesini yöntemselliğın oluşturduğu metinçözüm yer alıyor. Metinçözümü bugüne dek bildiğimiz «inceleme»lerden ayıran nedir: Bunun karşılığını vermeliyiz öncelikle, metin bilimin önemlerini, ayrı ayrı, kendi içinde saptadığı sorunsalları ele almadan:

«Klâsik Eleştiri» ile «Çağdaş Yazın»ın aralarında olagelen sürtüşmenin kaçınılmaz bir yenileme, genişleme gereksinmesi ile belirmesi, sonra da yoğunlaşması metinçözümün türümünde ağırlığı tutuyor. Klâsik eleştirinin olsa olsa tartışılara, kitap tanıtma yazılarına özgü bir değerlendirme yolu olarak üstlendiğı alabildiğine öznel, nitel (örneğin, «temiz bir dili, olumlu bir kuruluşu var bu yapıntı») yaklaşımının yazınsal girişimin çağdaş karmaşıklığı karşısındaki umarsızlığı, bir bakıma, dayanaklarının bundan böyle yetersiz, enez kalışı ile ilintili. Bu başkalaşım da olağan: Eleştirinin, işlevini, buna bağılı olarak ilkelerini, çizgisini yeniden saptama zorunluluğunu duymasını yazınsal uğraşının yörüngesini iyice açmasına bağlamak gerekiyor. Bugün nasıl «klâsik yazın»dan, batıda Henry James, Proust, Dostoyevski ile başladığını düşünebileceğimiz «çağdaş yazın»dan söz edebiliyorsak, «Sainte-Beuve eleştirisi»nin yanısıra, artık, Vladimir Propp ile başlayan çağdaş eleştiriden de söz edebileceğiz.

*

Yüzyıl başında yer alan Sainte-Beuve/Proust çatışması ile yakın dönemlerde (1964) olagelen Picard/Barthes tartışısının¹ arasında

¹ — Raymond Picard, «Nouvelle Critique ou Nouvelle Imposture», (Paris, 1965).

— Roland Barthes, «Critique et Vérité», (Paris, 1966).

yarım yüzyıla varan bir ara olmasına karşın bu iki koşut uyumsuzluğun belirgin kıldığı yönlenmeler var, eleştirinin gövdesi içinden çıkan. Barthes'ın klâsik eleştirinin çerçevesi içinde konumladığı «besbellilik», «nesnellik», «beğeni» ve «açıklık» kavramları² gerçekten de XIX uncu yüzyılın geleneksel eleştirisinin uzantıları. Bu anlayışın içinde durarak, eleştiri, «apaçık belli olan gerçeklerin» deşilmesini gerekli, «uygun» bulmamış uzun bir süre; böylelikle de, ruhbilimsel, toplum-bilimsel, dilbilimsel gizilgüçleri göz önünde tutulmamış yapıtın, yapıtların. «Nesnellik» özlenmiş eleştirinin adımlarında, yazmanın, okumanın tekil kişiliği yoksanarak. Buna karşılık, tuhaf bir karşıtlam bu, «beğeni» öne alınmış: Eleştirmen «güzel», «önemli», «başyapıt» nitelemeleri ile yaklaşmış eğildiği kitabın üzerine; bu ölçütler çoğul bir yan taşıyorlarmışcasına. Giderek, biraz da yöntem yoksunluğunun, görüş açısı darlığının verdiği ağırlık ile «açıklık» beklenmiş eleştiriden. Böylelikle, klâsik eleştiri, altını çizdiğimiz yanları bir yana, kendini belirleyen dayanaklara sırt veremez olmuş: Çağdaş yazının, Mallarmé'den gerçeküstücülere, oradan da Pound'a ve Joyce'a uzanan hızlı oluşumunda getirdiği sorunsalların bütünü önünde eleştirinin yeni beslenme kaynakları araması, yöntemselliğe başvurması bu kavşağa rastlıyor.

I.III. ÖNCÜ ÇALIŞMALAR

Çağdaş Eleştirinin metne dönük çalışmalarının ilk tohumlarını Rus «formalist»lerinde görüyoruz. 1890'larda «tarihsel» bir şiirselin irdelemesini yapan Vesselovski'yi Bakhtine'in 1929'da yaptığı, deyiş-bilime yakın tutulabilecek Dostoyevski çalışması izliyor.³ Aynı dö-

² Roland Barthes, *age*, s: 14, 17, 23, 27.

³ Sovyet Rusya'da, özellikle Estonya'da yapılan çalışmalar ile ilgili kimi araştırmalar:

- «Théorie de la Littérature», Rus formalistlerinin metinleri. (Paris, 1965).
- Tzvetan Todorov, «Poétique de la Prose» (Kaynakça, s. 19 - 21), (Paris, 1971).
- Umberto Eco/Remo Faccani, «I sistemi di segni e lo strutturalismo sovietico», (Bompiani - 1969).
- Tomacevski, «Otcerk tekstologii», (Opoiaz, 1928).
- «La Sémiologie Aujourd'hui en URSS», (Tel Quel, no: 35, 1968).
- V. Erlich, «Russian Formalism. History, Doctrine.», (La Haye, 1955).

nemde, Prag Dilbilim Okulu, Jakobson'un yönetiminde yazınsal ve-
rilere eğiliyor.⁴ Bu dönemin en özgün çalışması ise Vladimir Propp'un
Rus masal geleneğinin yapı denklemlerini kurduğu «Morfologija Skaz-
ki».⁵ Claude Lévi-Strauss'un yapısalcı eleştirinin ilk örneği olarak
nitelediği⁶ bu yapının Rusya dışında bulgulanması, ne yazık ki, otuz
yıl alacak.

*

Savaş sonrası Avrupa'sında ise eleştirinin en önemli dayanağı ola-
rak ruhçözümü anabiliriz. Charles Mauron'un 1948'de yayımladığı
«Mallarmé'nin Ruhçözümüne Giriş»i, onu etkileyici bir titizlikle uza-
tan «Karanlık Mallarmé» izliyor. Birkaç yıl sonra ise Sartre'in bir
anıt olarak tanımlayabileceğimiz «Aziz Genêt»si yayımlanıyor. Sartre,
ereğini, «ruhçözümsel uygulamanın ve marxçı açıklamanın sınırlarını
göstermek», olarak biçimliyor bu «giriş»in sonunda⁷.

Sartre'in sonradan Flaubert üzerine yapacağı (bitiremeyeceğini
açıkladığı) «roman» gibi bu soluklu yapıt ta klâsik eleştirinin yaşam-
öyküsel deneyden ne denli yetersiz bir yararlanma yaptığını gösteri-
yor. Sorun, artık, Genêt'nin nerede doğduğunu, nasıl yaşadığını ve
yazdığını belirtmek değil yalnızca: Genêt'yi oluşturan bütün öğelerin
O'nun içinde yaşadığı tarihsel süreç ile toplumsal ortam arasında kur-
dukları bağlamı gözlüyor eleştirmen; değerlendiriyor, konumluyor,
«karşılıklar»ı yerlerine koyuyor.

Eleştiri, böylece, yazarın metinden, metnin yazardan ayrıldığı
«durum»ları saptıyor.

⁴ Bu topluluğun yaptığı çalışmalar için:

- Roman Jakobson and Morris Halle, «Fundamentals of Language»,
(La Haye, 1956).
- Roman Jakobson, «Selected Writings I», Phonological Studies», (La
Haye, 1962).
- Change Collectif, (No: 1 - 23, 1968 - 1975).

⁵ Vladimir Propp, «Morphology of Folktales», (Indiana, 1958).

Vladimir Propp, «Morphologie de Conte», (Paris, 1968).

⁶ Claude Lévi-Strauss, «La Structure et la Forme, réflexions sur
un ouvrage de Vladimir Propp», (Cahiers du Science économique app-
liquée Paris, 1960).

⁷ Jean-Paul Sartre, «Prière pour le bon usage de Genet», in
«Saint Genet, Comédien et Martyr», (Paris, 1953), s. 645.

Bu yolda önemszenmesi gereken bir katkı da kimi yazarların gerek kuramsal çalışmaları, gerek yapıntı doğrultusundaki günlükleri ile gerçekleştirdikleri toplamda oluşuyor. Yazı'yı sorguya çeken yapıtlar Gide'in, Kafka'nın Gombrowitch'in günlükleri, Henry James'in, Valéry'nin «defter»leri ise hem büyük bir düşünce oluşumu göstermeleri açısından, hem de «günlük yargılanma olarak yaratma»nın ıraklık örneklerini vermeleri açısından apayrı önemler taşıyorlar.

Aynı dönemde, Herbert Read'in «Çağdaş Şiirde Biçim», I.A. Richards'in «Bilim ve Şiir» ve «Anlamanın Anlamı» adlı yapıtları başka bir eleştiri duyarlılığı işleyerek «hazırlayıcı» nitelikleri açısından öne çıkıyorlar. Auerbach'ın Spitzer'in çalışmalarının çizgisinde, Luàcs'ın altını çizdiği katı eleştirel yörüngeden ayrılıyor Richards. Ancak, Eliot'un ustalıklı değindiği gibi⁸, gizem gizligücünün sağduyulu bir yöntem yüküne ağır basması uzantılardan yoksun kılıyor seçkin yapıtlarını.

Yeni Eleştiri'nin temelini oluşturduğu bu geçiş sürecinde Ungaretti, Eliot, Caillos⁹, Octavio Paz, Queneau¹⁰ gibi yazarların düşünceleri de önemli bir öbek kuruyor. Bu bağlam içerisinde en özgün yeri, Raymond Roussel'in ölümünden hemen sonra yayımlanan kitabı «Kimi kitaplarımı nasıl yazdım?» tutuyor. Kuram ile yapıntı arasındaki ayrımı neredeyse yokeden bu yapıt çağdaş romana olduğu denli çağdaş düşünceye de öncülük edecek; Breton'un deyişiyle «Lautréamont ile birlikte çağımızın en büyük büyücüsü» olan Roussel'in öteki yapıtları ise, kendi tuttuğu ışığın altında, çağdaş eleştiri tarafından çözümlenecektir¹¹. Özellikle metin biliminin temelini atan Yeni Eleştiri'nin

⁸ T.S. Eliot, «The Modern Mind», in «The Use of Poetry and the use of Criticism» s. 121 - 156. (Londra, 1933).

⁹ Caillois, «Babel»de yüklendiği düşünceler ile Maurice Blanchot'yu muştular gibi.

¹⁰ Özellikle «Bâtons, Chiffres et Lettres» çok özgün bir bakış açısı getiriyor.

¹¹ Michel Leris, «Comment j'ai écrit certains de mes livres?», in «Brisées», (Paris, 1936).

Michel Butor, «Sur les procédés de Raymond Roussel», in «Essais sur les Modernes», (Paris, 1950).

Michel Foucault, «Raymond Roussel», (Paris, 1963).

Alain Robbe-Grillet, «Enigmes et transparences chez Roussel», in «Pour un Nouveau Roman», (Paris, 1963).

çalışmalarını, Yeni Roman'cılarinkine koşut olarak, Roussel'in açtığı geniş yolda değerlendirmek gerekmektedir.

I.IV. AYRAÇ : TÜRK YAZININDA ELEŞTİRİNİN DURUMU

«Metin Bilimi» çerçevesi içinde andığımız aralarında bir bağlantı kurduğumuz yapıtların tümü de, görüldüğü gibi, «yabancı dil»lerde yayımlanmış çalışmalar. Metin biliminin temel ilkelerini kapsayacak bu «üst-çalışma»da, sözkonusu toplamın belirgin öğelerini yansıtmaya çalışacağız. Bir soru çıkıyor, daha burada, önümüze: Nedir böyle bir girişimden bekleyebileceğimiz? Birkaç yabancı dil bilen birkaç okuyucuya bu doğrultuda okumalar yapmaları için çağrıda bulunmak mı? Anlamsız bir tutum olur bu, kuşkusuz, Yazınsal bir «derişme» bekliyorsak, bunu, ayrıcalıklı sayılabilecek bir azınlığa yöneltmemeliyiz. Kaldı ki, bu çok küçük azınlık, bizim uyarımızı beklemiyor neyse ki; Karasu, Yücel, Edgü, Berk, Birsal, Saraç, Uygur gibi yazarların bu konularla yoğun bir ilişki kurdukları apaçık belli oluyor. Metin And, Cevat Çapan Akşit Göktürk gibi yazarların araştırmaları da bu doğrultuda yer alıyor. Nedim Gürsel'in kimi dergilerde, geçen yıl yaptığı «giriş»ler de anılmağa değer. Buna karşılık, eleştirel uygulamada hâlâ bir belirsizlik egemen. Çözümleyici eleştiriye ağırlık hemen hemen verilmiyor dense yeri. Mehmet Rifat'ın henüz bir yöntem belirtisi göstermeyen kısa yazılarında olumlu ipuçları gözüktüğü bir gerçek. Oğuz Demiralp'in «Yaklaşık Olarak Ece Ayhan»ı ise bu bağlamda önemsenmesi gerekir bir araştırma. Demiralp'in bu türü çalışmaları sürdürüp sürdürmeyeceği bir bilinmeyen, buna karşılık.

Türkiye'de, eleştirel alanda göze çarpan en kurcalıyıcı bulanıklık ise «eleştiri», «inceleme» ile «deneme», «eleştirel deneme» arasında, nedense, henüz, kurulamayan denge. Neye bağlanabilir bu bulanık ilişki? Belki de «ataç geleneğinin, bugün de, biraz kılık değiştirerek, süregitmesine. Gerçekten de, başta da değindiğimiz «sezgisel», «beğeni çıkışlı» yorumlama eğilimi bugün de başat durumda Türk yazınında. Memet Fuat'ın «deneme»leri, Mehmet H. Doğan'ın, Selim İleri'nin, Murat Belge'nin bir türlü «eleştirel yöntem»e ulaşamayan çalışmaları bunun en ıralık örnekleri. Bir yanlış anlamaya yol açmamak için açmak gerekiyor bu düşünceyi: Özellikle Mehmet H. Doğan'ın 1968'den bu yana geliştirdiği çizgi önemsenmeyecek gibi değil. Gerek deyişi, gerek değindiği sorular açısından ilerici olan bir anlayış taşıyor Doğan. Ama bir «deneme» yazarı o: Usta bulgulayıcı bir deneme yazarı, Oysa ne görüyoruz «Tekrarın Tekrarı»nın alt başlığında? «Eleştiri-

ler, İncelemeler». Gönül, bu yazıların hiç değilse kimisini «eleştiri» olarak değerlendirmek, kabullenmek istiyor. Ama kişisel bakış açısının yöntemselliğe ağır bastığı bu yazılar onları «eleştiri» olarak görmemizi güçleştiriyor. Söylenmesi gereken, Mehmet H. Doğan'ın, Memet Fuat'ın, Selim İleri'nin «deneme»lerinin kendi bağlamlarında yerlerini bulmuş başarılı yapıtlar olduğu; bu çalışmaların, Türk yazınında, bir «Eleştiriye geçiş süreci» oluşturan öncü nitelikte bir yük taşıdıkları olmalı. Halil İbrahim Bahar'ın geçerliliğini koruyan bir yargısını, yaklaşık olarak, almak gerekiyor buraya: «Bir ülkede Eleştiri Yazını yansıtır».

Türkiye'de, ileri dönük, «çağdaş» bir yazın anlayışı, 1950'den bu yana gitgide yoğunlaşan bir hızla oluşuyor. Eleştirinin de «çağdaş» bir anlam alacağı, giderek, düşünülmeli. «Çağdaş» bir eleştiriden ne anlıyoruz? Bu «giriş»i izleyecek yazıların bu tanıma varmayı savlayan bir araştırmanın ürünleri olduğu düşünülebilir. Avrupa'da, Estonya'da, ABD'de, Japonya'da yapılan çalışmaları biçimleyen genel eğilimi izleyeceğiz biz de: Eleştiri, artık, bütün insanbilimlerin birleştiği yerde duruyor çünkü.

Buradan kalkarak, Türkiye'de, Eleştirinin en önemli eksiğinin, önünde duran en katı engelin «temel düşünce yapıtları»nın dilimize «hiç» aktarılmamış olması ile oluştuğunu söyleyebiliriz.

I.V. METİN BİLİMİ, İNSANBİLİMLER

«Aziz Genêt»den bir yıl sonra, 1953'de, Roland Barthes'ın «Yazının Sıfır Derecesi» başlıklı kitabı yayımlanıyor; metin biliminin türünün yer aldığı dönemeç bu. Bu tarihten başlayarak, genişçe bir toplanmanın içinde, zaman zaman görüş, yöntem ayrılıkları belirse de, çok önemli bir birleşme sözkonusu oluyor. Özellikle Fransa, SSCB, İtalya ve ABD'de beliren bu Yeni Eleştiri anlayışları, hem kuramsal, hem uygulanımsal açıdan, kısa sayılabilecek bir süre içinde hayli önemli araştırmalar ortaya koyacaklar.

«Metin Bilimi» kavramının dolayında oluşan Yeni Eleştiri'nin, yinelersek, en belirgin özelliği öteki insanbilimlerle sıkı sıkıya kurduğu ilişki. Bu, kimi zaman uluslararası nitelikler alan bağ, nasıl kuruluyor insanbilimlerin arasında? Başta da belirttiğimiz gibi, bir çözümleme kaygısı değil yalnızca onları birleştiren: Tümünde de apaçık bir (kendini yapma) ereği gözüküyor. Prag okulunun dağılışından sonra ABD'ye yerleşen Roman Jakobson, bir yandan Saumjan, Chomsky, Halle gibi «dönüşümcü» dilbilim adamları ile yoğun bir söyleşiye girerken,

bir yandan da yirminci yüzyılda bir düşünce devrimi oluşturmuş Claude Lévi-Strauss ile birlikte budunbilime katkılarda bulunuyor. Lévi-Strauss ise hem toplumbilimsel alanı Mauss üzerine çalışarak açıyor, hem de düşünö alanında Merleau-Ponty'yi izleyerek, «tarih ve eytişim» konusuna saygı duyulur bir gözle eğiliyor. Dr. Lacan, Freud'un yörüngesinde durarak, ruhçözümü bilimsel bir yöntem olarak tanımlamak yoluna gitmekle kalmıyor: Yazınsal araştırmaları da yorumlayarak sanat ile bilim arasında kurulabilecek, daha önce de andığımız, yepyeni bir söyleşi olasılığı getiriyor¹². Bir düşünür olarak Sartre'in yazınsal araştırmaları biliniyor. Bunlara, Martin Heidegger'in «Hölderlin'e Yaklaşım»ı ile Trakl incelemesi de eklenmeli.

Gérard Genette'in, Tzvetan Todorov'un, Yuri Lotman'ın «anlatı» üzerinde kurdukları kuramsal birikme, Nicolas Ruwet, Jean-Pierre Richard'ın «şiirsel anatomi»leri betimlemeleri, Aldo Tagliaferri ile Armando Verdiglione'nin imlenenin dolayında oluşan çözümlemeleri ise Yeni Eleştiri'nin ne kertede kurcalayıcı, araştırmacı, yöntemci olduğunu kanıtlayan kimi «ağır-top» örnekler.

Valéry, 1928'de, «Nereye gidiyor eleştiri? Öz yitimine, umarım» diyardı. Gerçekten de, yarım yüzyıllık bir süre içinde sanatçının karabasanı olmuştu eleştiri; katkıda bulunacağına engelleyici, budayıcı, iğdiş edici, denetleyici dışlerini göstererek, bu «baskı dönemi»ni izleyen yakın dönemlerde eğilimi değışti eleştirinin: Artık sırtırtta yazın ile, belki de ilk kez ayrılmıyor yazından: Katılıyor, destekliyor, uzatıyor. Yapıntı ile Kuram'ın birbirilerine gereksinme duydukları bir dönemdeyiz bugün: Valéry'nin falı açılmıyor.

¹² Lacan'ın içinde bulunduğumuz dönem (1975, 1976) *Seminer'ini* James Joyce'un «Sanatçının bir Genç adam olarak Portresi»ne ayırdığını belirtmek gerekiyor burada.

iskelenin üstünde martılar

berin taşan

İskelenin üstünde martılar
Yağmurdan mı kaçıyorlar, yoksa denizden mi?
İskelenin üstünde bembeyaz
Birden bir cop inebilir başlarına
Bir şişe parçası gelebilir.
Kolkola gagalarını kanatlarına sokarak
Toplanma izni olmadan, kurallara uymadan
İskelenin ucunda martılar
Gizli bir ajandan mı kaçıyorlar
Yoksa kurşundan mı?
Başbaşa gagalarını kanatlarına sokarak
Ne konuşuyorsunuz öyle gizli gizli
Yasaklanmış bir kitap mı okuyorsunuz?
Yağmur indirdikçe, deniz yükseldikçe
Daha ucuna doğru iskelenin
Bir tekinin niyeti yok havalanmaya
Üstüne nekadark yürüsen
Mektuplarını açsan, telefonlarını dinlesen
Tabanca çeksen, dinamit atsan üzerlerine
Bir tekini kaldıramazsın iskeleden.
Kolkola girmiş gagalarını kanatlarına sokarak
Yalnız bir kırmızı göz açılmış bakıyor.
En uçtaki martıyı istiyorlar, canlı olarak, konuşturmak için
Yoksa iskeleyi uçacaklar havaya
Üstüne gaz döküp yakacaklar
Dişisini erkeğinden ayıracaklar.

Önce seni alacaklar içeriye, en uçta duran seni
Üstünü arayacaklar, arkadaşlarının yerini soracaklar
Sonra hesabını hergün yıkanmanın, beyaz kalmanın
Çamura bulanmadan, bir yolsuzluğa karışmadan
Önce hesabını ver beyaz kalmanın.

Yağmur dün akşamdan beri yağıyor, hava soğuk
Ocak ayında böyle günler olur
Ama günlük güneşlik de olur, nergisler de olur.
Şimdi sırası değil güneşli havanın, nergislerin
Birbirine sokulmuş martılar
Başını çıkarsa kanatlarının arasından
Erkeğinden biraz ayrışa
Bir kurşun yiyebilir başına
Erkeğine daha sokul
Gaganı çıkarma kınadından.

Radyoyu açmaya korkuyorum
Yine kimi vurdular kararıktıkta
Arkadan usul usul yaklaşıp
Bir koltuğa yaslanmış uyurken
Tam adımını atarken kapıdan
Fakülte bahçesinde kitap okurken
Meydanda, caddenin ortasında
Arkadan kalleşce vurup kaçtılar
Gazeteye bakmaya korkuyorum
Oğlunun üstüne kapanmış
Ağıt söylüyor.
Dağ keşiflerinde de görmüştüm
Pusudan atılan kurşunla
Tam iman tahtasının ortasına
Yere çömelip yüzlerini örtmüşler
Bir köy bir ağız olmuş ağıt söylüyor
Ah oğul sebebin gözü kör olsun
Hain kurşun seni gelip buldu mu?
Suya ekmek doğradım, sırtımda yük taşıdım
Tarladan kaçırdım, şehre getirdim
Mekteplere yazdırdım, kurbanlar kestim
Zalim kurşun seherde de buldu mu?

Gazeteye bakarken ürperiyorum
Oğlunun üstüne kapanmış ta kalkmıyor
Ah oğul sebebin gözü kör olsun
Yıkılsın sarayı yerle bir olsun
Senin ahın yerde kalmaz görürsün.

şiiirler

halil uysal

HARİTA

Korkunç dağlar yükseliyor uçurumlar çavlanlar
Acının atlasında
Senin adın geçiyor orda
Bir yarımada olarak

TÜRKÜ

Ben bir türkü söylesem
Kalkıp yüreğini dağlarsın
Ağlarsın çocuklar gibi ay dost

Mutlu günler uzakta
Işıklarca yanar söner
Döner geriye bakarsın ay dost

Hangi sokak yabancı
Bir denize açılrsa
Sen acıya çıkarsın ay dost

İnsan kendinden ayrı
Bir sonsuzluk istiyor
Yetmiyor gelgitler ay dost

Kalır sakallarımız sevgimiz
Kalır esrik yüreklerimiz
Eskittiklerimiz eskittiklerimiz ay dost

adam schaff'dan çeviren : yurdanur salman

1913'te Lvov'da doğan Adam Schaff, bu kentte ve Paris'teki Siyasal Bilgiler ve İktisat Okulu'nda hukuk ve iktisat, Polonya ve Sovyetler Birliği'nde felsefe okudu. 1945'te Sovyet Bilimler Akademisi Felsefe Enstitüsü'nden doktorasını aldı. Gençliğinde Polonya yeraltı komünist hareketine katıldı. Şimdi Polonya Birleşmiş İşçiler Partisi'nin Merkez Komitesi üyesidir. Bir düşünür olarak Schaff, epistemolojide uzmanlaşmıştır. Bu alanda başlıca yayınları Görüş ve Dünya, Marksçı Gerçek Kuramının Sorunları, Anlambilime Giriş, Dil ve Bilim'dir. Schaff, Marksçı kuramla ilişkileri açısından toplumsal bilimlerin yöntemleri üzerinde araştırmalar yapmıştır. Ayrıca, Marksçılık Kuramına Giriş, Marksçı Düşüncenin Doğuşu ve Gelişmesi, Tarih Yasalarının Nesnel Yapısı ve Bir İnsan Görüşü'nü yayınlamıştır.

Her tür, özellikle Marksçı sosyalizmin başlıca sorununun insan sorunu, bu sorunun en önemli yanının da insanın mutluluğunu ve tam olarak gelişmesini sağlayacak koşulları yaratmak olduğunu söylersek yeni birşey söylemiş olmayız. Çünkü eski, yeni, ütöpik ya da bilimsel olsun sosyalizmin her türünün çıkış noktası toplumsal aksaklıkları, yoksulluğu, sömürüyü, tutsaklığı, baskıyı ve insan acılarını yaratan tüm nedenleri ortadan kaldırmaktır. İnsan mutluluğunu tanımlayamasa bile her tür sosyalizm, bu mutluluğu engelleyen şeyleri adlan-

dırmağa, insan acılarını yaratan nedenleri ortadan kaldıracak yolları ve araçları programına almağa hazırdır.

Marks'ın, en kusursuz anlatımını Marksçılık'ta bulan, sosyalizmi bu kuralın dışında değildir. Büyük toplumsal değişimlerin ürünü olan Marksçılık, birey-toplum ilişkileri üzerine Marks'ın çok yoğun bir biçimde düşünmesinin sonunda doğmuştur. Genç Marks, birey ve sınıflı toplumda bireyin yabancılaşma biçimleri sorununa eğildiğinde görüşü çağın büyük düşünsel eğilimleriyle aynıydı. Çıkış noktası çağdaşlarıyla aynı olduğu halde ayrı bir yol tutması, onlardan çok ötelere gitmesi Marks'ın dehasının büyüklüğünü gösterir. Marks'ın kuram alanında başka bir yol tutmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerin hepsi, Marks'ın insan bireyini değişik biçimde görmesinden doğmuştur. Kısaca, Marksçılığın beşiği, insan görüşüdür.

Birey-toplum sorununun çözülmesi yolundaki önemli çabalar iki aşırı yaklaşımda özetlenebilir: İnsanın bir uçta heterenom, öteki uçta otonom bir birey olarak görülüşü.

Bu görüşlerin ilkinde, heterenom insan görüşünde, insanüstü bazı güçlerin varlığına inanılır. Birey —yalnız bedensel bakımdan değil, dışarda, insanüstü bir dünyada yaratılan bir değerler dizgesine bağlı davranışları bakımından da— bu güçlerin ürünü ya da uzantısıdır. Açıkça dinsel bir yaklaşımdır bu-insanüstü güçlerin kişisel bir Tanrı, Mutlak Fikri, Kader, vb. olması önemli değildir. Bu yaklaşıma bir örnek, Katoliklerin «Kişiselcilik» kavramıdır.

Öte yandan otonom birey kavramında bireyin —bedensel ve ruhsal— oluşumu ve davranışlarında insanüstü güçlerin etkisi yadsınır; insancılığa inanılır. Oysa bu yaklaşımın da birbirine karşıt iki türü vardır. Yaklaşımın bir türünde —Satre'ın tanrıtanımaz varoluşçuluğunda örneklenir bu— heteronomluk yadsınarak insancıl otonomluk kabul edilir. Çıkış noktası olarak ruhsal bir monad (bir istem, vicdan, duygu, vb. monadı) olan birey alınır. Aşırı bir yorumla bu dışarıya açılan bir «penceresi olmayan» tipik Leibniz monadıdır; birey yalnızdır, kopmuştur, «özgürlüğü» ya da «seçmeye» mahkûmdur, hiçbir yerden yardım ya da destek görmez. Fizikötesi heteronomluk görüşü —çağdaş bilimsel kafanın bunu kabul edebilmesi için tüm düşünme alışkanlıklarından sıyrılması gerekir zaten— ortadan kaldırılmıştır. Ne var ki bu kaldırılma işlemi sırasında küçük birşey daha, toplum ve toplum içinde ortaya çıkan bağlar da yitirilmiştir. Bu tür varoluşçuluğun öznelci ve toplumu hiçe sayan yapısından ötürü büyük güçlüklerle karşılaşmasına şaşmamak gerekir. Çünkü bu görüş, çağdaş kafalardan karşıtı ölçüsünde büyük bir özveri gösterme-

lerini ister. Sartre'in bir çıkış yolu aradığı, varoluşçulukla tarihsel maddeciliği bağdaştırmaya çalıştığı doğrudur— ama başaramaz bunu Sartre. Sonuçta öğretisi tutarsız kalır, üstelik başlangıçtaki «ilk günah» da ortadan kaldırılamamıştır.

Heteronom olmayan insan görüşü çerçevesi içinde, buna taban tabana zıt bir yaklaşım da, birey sorununu topluma, toplumsal ilişkilere dayanarak gözmeğe çalışmaktır. Bu tutumun tipik örneği —ekonomik maddecilik biçiminde— ayağa düşürülmüş Marksçılıktır. Doğru, burada kendimizi hem heteronom, insanüstü güçlerin yardımını istemekten hem de gönüllü öznelcilikten kurtarmış oluyoruz. Ne var ki, varoluşçu karmaşıklık içinde yitirilen toplumu yeniden kazanırken bu kez de bireyi gözden geçiriyoruz. Tarihi yapan, kendi seçmelerinin efendisi olan birey yalnızca istemi dışındaki tarihsel yasaların uygulayıcısı, onların bir ürünü, istatistik bir ortalama olup çıkıyor. Tekrar ediyorum; gerçek Marksçılık değildir bu, ancak kaba bir yorumudur onun. Bu durumuyla, sorunun, öznelci ya da dinsel açıdan yanlış yorumlanışına ruhsal bir tepki diye anlaşılabilir olsa olsa. Gene de tutum yıllardır süregelmıştır. Bu konuda doğru bir görüşe varmaya çalışırken, bu yaklaşımı da görmezlikten gelemeziz.

Marksçılık —hiç değilse Marks'ın gençliğinden olgunluğuna dek tüm gelişmesinin yorumu olan Marksçılık— yukardaki görüşlerin hepsinden ayrı bir yaklaşım içindedir. Heteronom birey kavramını fizikötesi diyerek yadsıyan Marksçılık'ta köktenci insancılık, deneysel temele oturtulur. *İnsanlar* kendi tarihlerini kendileri yaparlar; tarih bize yalnızca onların eylemlerini gösterir. Bunun dışında herşey kuruntudur, boş düşüncedir. Marksçılıkta varoluşçu fizikötesi de, öznelci-gönüllü kuruntu denerek yadsınır; yaşantıların oluşturduğu insanlar birey değil, *toplumsal* bireylerdir. Tarihi oluştururken birey, aynı zamanda onun ürünü de olur. Öznelciliğe karşı çıkarken Marksçılık'ta Aristo'nun eski çizgisi sürdürülür - bir *zoon politikon*'dur insan. Oysa Marksçılığın *çıkış noktası insan bireyidir*; bu birey yalnız canlı bir organizma olarak değil, kendi yarattığı bir plâna göre davranan bir organizma olarak bireyselliğinde apayrı bir özellik taşır. Demek ki Marksçılık'ta bu kuramların ikisine de aynı güçle karşı çıkılıyor. Bu kuramlarda insanlık-dışı, heteronom bir birey görüşü yadsınırken aynı ölçüde insana karşı, toplum dışı bir birey görüşüne kayılıyor. Bireye ancak ürün olmanın edilgen rolü lâıyk görülüyor; soyut bir toplum görüşü yüzünden birey görmezlikten geliniyor.

Birey-toplum ilişkilerini araştırırken çıkış noktamız *deneysel* bir

çıkış noktasıdır -bu, birey olan insandır. Bu insan, toplumun çerçevesi içinde düşünür, eylemde bulunur, başkalarıyla birlikte çalışır, gene de hep *kendine özgü* bir bireydir. Marks, «tarihi insanların yarattığını» direnerek söylerken hem tarihin insanüstü güçlerce yaratıldığını, insanın bu güçlerin aracı olduğunu söyleyenlere, hem de tarihin gerçek bireyler tarafından değil, soyut toplumsal gruplarca yaratıldığını söyleyenlere karşı çıkıyordu. Ne var ki, çıkış noktası olarak bireyi alırsak, bireyin anatomisinin *göreceli* olduğunu da unutmamamız gerekir. Birey, başkalarından kopmuş, onlarla ilişki kuramayan gizemli bir istem ve bilim monadı değil, *toplumsal* bir bireydir. Toplum olmadan yaşayamayacağından —doğduğu andan başlayarak— *toplumca* biçimlendirilmiştir; hem bedensel hem de ruhsal bakımdan toplumun ürünüdür. Bu sorunu Marks bir keresinde özlü olarak anlatmıştır: Feuerbach'ın dar, *generic* birey görüşünü eleştirirken Marks, *toplumsal ilişkilerin bütünü* olan birey görüşünü ileri sürmüştür. Bu, Marks'ın en büyük buluşlarından biri ve onun insan felsefesinin çekirdeğidir. Ne var ki bu görüş sonraları Marks'ın gençliğini belirleyen, insanla doğrudan ilgilenme özelliğinden biçimsel bir ayrılmaya yol açmıştır.

Çünkü birey toplumsalsa —kendi yarattığı toplumun bir ürünüyse— o zaman toplumla diyelektik bir ilişki içinde demektir. Bireyin mutluluğu ve gelişmesi, mutsuzluktan, gelişmeyi önleyen engellerden kurtulması diye anlaşıldığında, bireyin mutluluğu ve gelişmesi *toplumsal bir sorun* olarak çıkar karşımıza. O zaman önemli olan, insanın kendisini ahlâk bakımından geliştirmesi, tarihi rasgele oluşturan kahramanın istemi, ya da insanüstü güçlere dua etmesi değil, bireyin mutluluk yolunu tıkayan *toplumsal engelleri* ortadan kaldırmak, *toplumsal* güçleri harekete geçirmektir. Demek ki *bireyden* yola çıksak da onun toplumsal yanlarına, bireysel amaçlarını gerçekleştirmesine giden *toplumsal* yollara gelip dayanıyoruz. Burada insan görüşü, bir toplumsal gelişme kuramını, insan eylemlerinin temelini oluşturma bakımından, tarihsel maddecilikle birleştiriyor.

Bunun sonucu, özellikle eylem açısından önemli olan şey, toplum, toplumun gelişmesini belirleyen maddî varlık oluyor. Marks işe, genç Hegelcilerle birlikte, bireyin sorunlarını inceleyerek başlamıştır. Genç Hegelciler için önemli olan şu inançtı: Bireysel yaşamın öznel yanlarıyla, bireyle toplum arasındaki ilişkiler çözülebilir. Marks da bu ilk benimsediği soruna —bireyin mutluluğu ve tam olarak gelişmesi için gerekli olan koşullar sorununa— bağlı kalmıştır. Ama Marks, bu sorunun çözümünü toplumsal alana kaydırmıştır. Toplu-

mu biçimleyen güçler olarak —toplumsal sınıflar, sınıflararası kavga, toplumun biçimlenmesi ve gelişmesindeki etmenler, sermayecilik, sosyalizm, kentsoylular, işçi sınıfı gibi— yeni kategoriler çıkmıştır ortaya. Şu var ki, bireyin sorunları ve insan kavramı bu yeni görüşte gizlidir. Üstelik bunlar olmazsa, Marksçı sosyalizm, en yüce anlamını yitirir, insancıl yanını yitirir. Marks'ın baştan sona tutarlı olan kuramını «gençlik» ve «olgunluk» görüşleri diye ikiye ayırmak, bunların yalnız değişik değil, aynı zamanda karşıt olduğunu söylemek temelden yanlıştır. Bu görüş, ya tek «gerçek Marksçılığın» Marks'ın gençliğindeki görüşleri olduğu söylenerek ya da bu görüşler idealizm kalıntısıdır, genç Marks'ın olgunluk çağında benimsediği fikre giden ilk tutarsız adımlardır denerek sorumsuzca yadsınıyor. Genç Marks'ın düşünceleri tam olarak ancak olgunluğundaki biçimlerine bakıldığında değerlendirilebilir —çünkü Marks'ın kendi özlü değişimiyle insan anatomisi maymunun anatomisinin anahtarıdır; Marks'ın bilimsel sosyalizmi, gençliğiden beri benimsediği, ideallerini kapsayan bir sosyalizm olarak görülmeden, bilimsel çözümlemesi de sosyalist bir insancılıkla aydınlatılmadan anlaşılamaz.

Marks'ın —kuramda olsun, uygulamada olsun— görüşündeki bu değişiklik yalnız seçtiği sözcüklerde değil, soruna yaklaşışında da açıkça bellidir. Marks'ın gençliğinde uğraştıran çeşitli yabancılaşma biçimleri, bunların nasıl giderileceği sorunu, sermayeciliğin egemenliğine karşı savaşa dönüşmüştür. Bu savaş, sınıflı topluma, bu toplumla birlikte sömürüye, devlete, dine, önyargılara, vb. —böylece temel yabancılaşma biçimlerine de son verecektir. Bu yaklaşım değişikliği —özellikle amaçların gerçekleştirilmesi için girilen savaşta— ağırlığın başka bir alana kaydırıldığını gösterir. Bireylerin mutluluğunu sağlamak için kitleler ayaklandırılır. Kitlelerin savaşı amaca giden yoldur; ama savaş süresince dikkatler savaşa yönelecektir. Bu da doğaldır, çünkü ereğe ancak bu yoldan ulaşılabilir. Propagandada da sermayeciliğe karşı girilen savaş gittikçe büyük bir önem kazanır. Son amaç söylenmez ama bellidir. İnsanı sürükleyip götüren savaştır; tüm çabaların bu savaşa yoğunlaştırılması gerekir.

Birey sorunu Marksçılık'ın daha sonraki evresinde, iki nedenle atlanmıştır. Bu nedenlerden birisi nesneldir; güçlerin —bu güçler düşman güçlerle karşılaştırıldığında zayıf da kalsa— o zaman önemli sayılan şeye, kitlelerin savaşına yoğunlaştırılmasıdır. İkinci nedense öz-neldir; özellikle hareketin hızla gelişmesi sırasında karşılaşılabilecek uzun direniş yüzünden, harekete katılanların çoğunun savaşın asıl amacıyla bu amaca giden yollar ve araçlar arasındaki ayrımı unutmalarıdır.

Bu unutma sürecine —sonunda bu, ister istemez öğretinin değerini yitirmesine yol açmıştır— yol açan birçok etken vardır; önce, önderlerin kuramsal sorunlarda yetersiz yetişmiş olmaları. Hareketin hızlı sayısal yayılışı düşünüldüğünde bu doğaldır. Sonra yapılması gereken işlerin çokluğunun yarattığı basınç. Bu da hareketin eylemsel gerekleriyle ilgili konuların ertelenmesine yol açmıştır. Bu güçlükleri fırsat bilen düşman, bireyin sorunlarını Marksçılık'a karşı girilen savaşta ideolojik bir silah olarak kullanmıştır. Sonra gene, ideolojinin sekterci ve dogmacı saptırmalara uğraması, vb. Bunun sonucu, Marksçı sosyalizmin insancıl temeli, birçok dürtüst ve kendini devirme adanmış işçi, emekçi tarafından unutulmakla kalmamış, giderek devrimci mücadeleye ters düşen birşey sayılmaya başlamıştır. Devrimcilerin söylediklerinin yalnızca kendi eylemleri ve kendilerini adadıkları şeyle değil, içinde bulundukları eylemle de tam bir çelişki içinde olması bu yüzden daha da şaşırtıcıdır.

Bugün Marksçıların yeniden insan felsefesi sorununa dönmeleri, aynı ölçüde geçerli olan üç etkenden doğuyor.

İlk olarak, hareketin nesnel gerekleri vardır; birçok ülkede yönetimi ele aldıktan sonra sosyalizm, yalnız eski örgüte karşı savaşma göreviyle değil, herşeyden çok yeni yaşama biçimleri yaratma göreviyle karşı karşıyadır. Birey sorunu —bir süre aldırılmasa da— eninde sonunda kendini duyuracaktır. Adına ne dersek diyelim, karşımıza ne biçimde çıkarsa çıksın, 'insan felsefesi' kendini zorla kabul ettirecektir. Çünkü herşey yerine oturup düşman bastırıldıktan sonra, yaşam yeniden kendiliğinden akmaya başlayınca ana sorun —insanların nasıl mutlu edileceği sorunu— gittikçe daha büyük bir önem kazanacaktır. Utku, kendisiyle birlikte yeni karışıklıklar, yeni güçlükler getirecektir. Bu, yeni yaşamın kurucularının yaptığı yanlışların açığa çıkmasından olacaktır bir bakıma. Bu yanlışların düzeltilmesi, aynı zamanda nedenlerinin ve sonuçlarının da çözümlenmesi gerekir. Bu ve bununla birlikte birey yaşamının yeni biçimlerinin yaratılması işi, insan felsefesi üzerinde düşünmeye götürür bizi.

Sonra, bu nesnel nedenler kuram alanında daha büyük gereksinmelere yol açıyor. Nesnel gerçekleri yansıtsa da kuramsal düşüncede de bir ölçüde otonomi vardır. Bu, başka şeylerin yanında eksiksiz bir düşünsel düzene erişme isteğinde de ortaya çıkıyor. Gerçekliğin yansıtılmasında bazı öğelerin bulunması —özellikle uygulama alanında bazı uyarıcıların öneminin gittikçe artması— önemli bir gedik olarak görülüyor. Modern Marksçı kuramcılarının, değerler kuramı alınındaki eksiklik ve yetersizlikleri, insan felsefesi, ahlâk, vb. kuramsal dizge-

lerinin önemli eksiklikleri saymaları bir raslantı değildir. Oysa, yirmi yıl önce, aynı gedikler benzer kuşku yaratan, benzer kuramsal eylemlere yol açmıyordu. Bunlar, bugün önemli iticileri oluşturuyorlar; bu da nesnel durumdaki uygulamanın gereklerindeki değişiklikten doğuyor.

Üçüncü olarak da insan felsefesine gösterilen yoğun ilgi, ideolojik savaşların yeni biçimlerinin ve anlamlarının olduğu bağlama oturtulmalıdır. Marksçılar şimdi insan felsefesiyle gittikçe daha çok ilgileniyorlar. Bu, yalnız uygulamadaki gereklerin baskısından ya da dizgedeki gedikleri doldurmak istemelerinden değil, ideolojik savaşa ilgi duymalarından oluyor. Çünkü insan felsefesi, son zamanlarda —bu büyük değişimler ve bunları izleyen toplum— birey ilişkileri üzerine düşünme devresinde— bu kavga'nın yalnız konusu değil, aynı zamanda aracı da olmuştur.

Modern savaş yöntemleri yüzünden zorunlu bir duruma gelen siyasal barış- içinde-yaşama tutumu, tüm dünyanın yok edilmesi karşısında tutulacak tek akılcı yoldur. Teknik gelişmeler uluslararası ilişkilerde insanların zor kullanmasını önlese de bu, onların değerler dizgesini, bu dizgelerden doğan toplumsal görüş ve fikirlerini değiştirmez - değiştirmez. Bu ayrımlar var oldukça insanların kendi ülkelerini utkuya ulaştırma çatışmaları ve çabaları kaçınılmaz olacaktır. Çatışmalar silahlı güçlerin kullanılmasıyla çözülemezse o zaman düşmanları ve kararsızları uygun savlarla *inandırma* (*kandırma*) olasılığı kalıyor. «İdeolojik mücadele» dediğimizde, bizimkilere karşı olan değerler dizgesine karşı çıkardığımız savları kastediyoruz. Bunu kendi değerler dizgemizi, kendi fikirlerimizi öne sürerek yaparız. Bu mücadele yöntemi, barış- içinde- birlikte-yaşama durumu içinde ister istemez başka bir önem kazanıyor. Bunun, sonunda ideolojik yakınlaşmaya yol açıp açmayacağı ayrı bir konu, ayrıca ele alınmaya değer önemli bir sorundur.

Barış- içinde- birlikte-yaşama durumunda insan felsefesi sorunları yalnızca kuramsal açıdan değil, uygulama açısından da özel bir önem kazanıyor. Çünkü bu sorunlar herşeyden önce insan bireyinin özgürlüğü, onun mutluluğu, bu mutluluğu güvence altına alacak şeylerin ne olduğu, bireyin toplumla olan ilişkileri, bunlardan doğan ahlaksal sorumluluk, vb.'dir. Bunlar, sermayeci düzenin egemen olduğu ülkelerde sokaktaki adamla sosyalizm arasında en güçlü engel «özgür dünyanın» propaganda çarkının yarattığı sorunlardır. Aynı zamanda büyük ölçüde sosyalistlerin yanlışlarından, durumu yanlış yorumlamalarından doğmuş sorunlardır. Bu yanlışlar, sosyalistlerin on dokuzuncu yüzyıl sermayeciliğinden bugünkü duruma uyum yapamama-

larından doğmuştur. Bir örgüt olarak sermayecilik hâlâ sürmektedir. Şu var ki, sermayecilik bugün bütünüyle biçim değiştirmiştir. Bu düzen içinde yaşayan insanların fikirleri de değişikliğe uğramıştır. Son yıllardaki hızlı teknolojik ve ekonomik değişimlerin, sosyalist dünyadan gelen baskının ışığında bunu doğal görmek gerekir. Sosyalizmin baskısı, sermayeciliği, sosyalizmin devrimci etkisini aynı önlemlerle karşılamaya zorlamıştır. Ne yazık ki kuramsal çözümlemelerinde Marksçılar bunu hiç dikkate almıyorlar; tersine sermayeciliği tutanlar bu değişiklikler yüzünden sermayeciliğin ortadan kalktığını söylediklerinden çoğu zaman sermayecilikte hiçbir şeyin değişmediği söyleniyor ve bir yüzyıl önceki Marksçı formüller aynıyla tekrarlanıyor. Değiştiği için artık sermayecilik diye birşeyin kalmadığında direnmek kadar yanlıştır bu. Sermayecilik vardır, hem de eskisinden daha katıyürekli, daha sömürgeci bir biçimde vardır. Değişik bir sermayeciliktir bu; bambaşka eylemler, bambaşka işlevler içindedir. Sermayeci ülkelerde devletleştirmenin, planlı ekonominin artık sokaktaki adama «sosyalizmin öcülere» olarak gösterilmesi, komünizme-karşı propagandada gittikçe daha az kullanılması da bundandır. Bu ülkelerde sosyalist ekonominin başarılı sonuçlar alabileceği bile kabul edilmektedir. Öte yandan, komünizme karşı propagandada da insan bireyi, onun özgürlüğü ve gelişmesi vb. sorunu gittikçe daha saldırgan bir biçimde kullanılmaktadır. Bunun daha da etkileyici bir öcü olduğunu kabul etmek gerekir.

Yapılacak şey, yalnızca savaşmak değil, —zaten sürmektedir savaş— bu ideolojik savaşta büyük bir yenilme korkusu altında da olsa, kaçınılmaz Marksçı saldırıya girişmektir.

Barış-içinde-birlikte yaşayabilmek için, özellikle yeni dünya diye adlandırılan kesimlerde, insanların kafalarını, yüreklerini kazanmakta başarı yalnızca ekonomik yarışın sonuçlarına bağlıdır. Ne var ki barış, yalnız bununla sağlanamaz. İnsan için aynı ölçüde önemli olan sorunlar —özellikle Asya ve Afrika'daki ülkelerde— özgürlük sorunlarıdır. Bu, hem ulusal özgürlük hem de insan felsefesinin tüm çağrışımlarına açık bireysel özgürlüktür. İnsanın seçmelerini de, davranışlarını da elbette herşeyden önce içinde bulunduğu gerçekler etkileyecektir. Ama etki yalnızca bu gerçeklerden gelmeyecektir. Bu gerçeklerin nasıl sunulduğu da önemlidir. Bir çok şey, kuramın uygulamayı desteklemesine, onu geliştirmesine bağlıdır. Gerçekler kendiliğinden değişmez; bilinçli olarak biçimlendirilir ve güçlendirilir.

Böylece karşımıza yepyeni, değişik bir insan görüşü çıkıyor; ideolojik kavga bir ögesi, bireyle toplum arasındaki uygulamalı ilişkilerin oluşumunu belirleyen bir etken olan insan.

şiiiristana 1975 gezisinden

●

osman serhat erkekli

22 eylül 1975

bir kapı açılması gökgürültüsü
yerle gök arasında
bir yağmur bir yağmur
bir konuşmadır başladı
bir kapı kapanması yürekgürültüsü
senle ben arasında
bir susuzluk bir susuzluk
bir konuşmadır başladı

Bir sözcük bir sözcük daha
aha yerle gök arasında
bir adım bir adım daha
aha senle ben arasında
bir sevişmedir başladı
kaşla göz arasında

19 ekim 1975

hele çık gözlere çık
gözlerdeki sokaklara çık
birinci sokaktaki yağmur
beni buyurunca gel bana
delirmeyi buyurunca gel

gel beynimdeki gömüt açık
gel sor
gel sor kendinden
delirmeyi kim sevmiyor
gözler eğilmişken gözlere
gözler değmişken
değişmeyi kim sevmiyor gözlerinden
yağan yağmur
beni yasaklayınca git benden
delirmeyi yasaklayınca git
git sor
git sor kendimden
beynimdeki gömüt çiçek açarsa
hele gel sulamaya gel

23 ekim 1975

adımlarımla besteliyorum Acunu
şiiiri kenti şiirkenti
neyi sevmiyorsanız onu
belki yaşam denen eski bir labirenti
adımlarımla besteliyorum
belki de yalnız adımlarımı

gerçek bir aptal

kafka'nın güncesinden çeviren : mazhar candan

27-Şubat-1912.

Dün akşam, saat on'da, her zamanki tasalı adımlarla Zeltnergasse'-den aşağı doğru yürümekteydim. Tam Hess şapkaevi yakınlarında üç adım önümde genç bir adamın birden duraklaması, beni de durmak zorunda bıraktı. Hele şapkasını çıkarıp bana doğru seğirttiğinde ilk tepkim geriye ürkek bir adım atmak oldu. Belki istasyonun yolunu sormak istiyen biridir diye bir düşünce geçti kafamdan, ancak niçin bu şekilde? Sırdaş bir biçimde sokulmuş, daha uzun olduğumdan başını dikmiş beni incelerken de, para ya da daha kötü bir şey istiyecek bu, dedim kendime. Benim bozbulanık dikkatimle, onun şaşkın süzükleri birbirine karıştı o sıra.

'Siz bir avukatsınız, değil mi? Lütfen, bana bir öğütte bulunamaz mısınız? İçinde bulunduğum bir sorun nedeniyle bir avukat gerekli bana.'

Bir sakınma gereği, kuşku ve kuruntu nedeniyle, kendime aptal süsü vermeliydim, avukatlığımı yadsıdım, ancak yol göstermeye hazırdım gene de, ne idi sorun? Anlatmaya girişti, ilgilenmiştim; güvenimdeki artma sonucu, söyleşiyi yürüyerek sürdürmemizi önerdim, benim yürüyüş doğrultumu seçti, hayır, onunkini yeğliyordum, amaçsız bir gezintiydi benimkisi.

'İyi bir anlatıcıymış' dediğine göre. Şimdilerde, geçmişteki denli iyi olmasa da.. Şu an Kainz'e öylesine öykünebilirmiş ki, kimseler bir ayırım yapamazmış gene de. Herkes onun salt Kainz'i örneklediğini ileri sürebilirdi, ancak buna bir çok şey eklemekteydi kendinden. Kısa boyluydu gerçi, öykünme yeteneği vardı buna karşılık, belleği, kişi-

liği, daha bir çok, pek çok Őeyi vardı. Askerlik görevi sırasında, Milowitz'deki kampta, topluluk karşısında okumuştu, bir dostluk şarkısı, gerçekten çok hoş vakit geçirmişlerdi. Ne güzel günlerdi. En ok Dehmel'den okumayı yeğlerdi, onun tutku dolu, açık-saçık şiirlerinden, söz gelişi, gerdeğe gireceği geceyi düşleyen bir gelini konu alan şiiri okuduğunda, özellikle genç kızlar üzerinde çok büyük etki yaratmıştı. Eh, böyle olması da pek doğaldır gerçekten. Çok güzel, kırmızı deri kaplı bir Dehmel'i vardı (Parmak uçlarını birleştirerek betimledi). Ancak içeriğinin yanında, kılıfın sözü m olurdu. Bunun yanında Rideamus'u okumaya bayılırdı. Hayır, birbiriyle hiç de atışmıyordu bunlar, aralarındaki geçişe zen gösterir, onları anlatırken, ne yapar yapar gene de, dinleyicilerini uyuturdu. Sonra "Prometheus" da vardı dağarcığında. Kimselerden bir korkusu yoktu, Moissi'den bile, Moissi iki içer, o imezdi. Son olarak da, Swet Marten'den okumak çok hoşuna gidiyordu; yeni bir İskandinav yazarı. Çok iyi. Özellikle Napolyon zerine yazdıkları çok yetkindiler, öteki ünlüleri konu alanlar da aşağı kalmazdı ya. Hayır, bu yazardan kimseye bir Şey okumuş değildi daha, hazırlanmamıştı, kendi kendine bile okumamıştı, ancak geçenlerde halasından dinlemiş ve çok beğenmişti onu.

Böylece, bu dağarcıkla topluluk önüne çıkmak isteği duymuş ve bu amaçla Kadın Kültür Derneğince düzenlenen bir akşam gösterisi için girişimde bulunmuş. Gerçekten de, Lagerlöf'den Eine Guts-geschichte'yi sunmak istemiş öncelikle, öyküyü gözden geçirmesi için, Dernek başkanı Bn. Durge-Wodnanski'ye ödünç vermiş stelik. Kadın, öyküyü gerçekten çok güzel ancak fazla uzun bulduğunu söylemiş. Özelikle gösterinin süresi göz önüne alınınca, kendisi de bunun ayırımına varmış, kardeşi de piyano almayı tasarlıyormuş stelik. Bu kardeş, yirmi iki yaşında çok sevimli bir ocuk, bir müzik ustası, (Dört yıl önce) Berlin müzik okulunda iki yıl öğrenim görmüş. Ancak, oldukça bozulmuş olarak dönmüş eve, bozulmuş demiyelim de, evinde pansiyon kaldığı kadın açık olmuş ona. Bu yol çantasının çevresinde koşturmaktan olacak, piyano alamıyacak denli yorgun düştüğünü söyler olmuş son zamanlar.

Böylece, bakmışlar ki Guts-geschichte olamıyacak, bir başka program üzerinde anlaşmaya varmışlar: Dehmel, Rideamus, "Prometheus" ve Swet Marten. Fakat daha önce, bu Bn. Durge'e nasıl bir adam olduğunu göstermek için, yazın kaleme almış olduğu "Yaşama sevin-ci" adlı yazısını vermiş. Yazlıktayken, steno ile bir gün içinde yazmıştı bunu. Akşam temize çekmiş, düzeltmiş, gene de salt ani bir

esin ürünü olduğundan, pek uğraşmamıştı üzerinde. Bana iğreti olarak bırakabilirdi dilersem, herkesce tutulan bir biçimde yazılmıştı, bile bile kuşkusuz, ancak güzel düşünüler bulunmaktaymış içerisinde, hani tam 'betamt' dediklerinden. (Çenesini havaya dikerek bir kıkırdadı). Hemen şuracıkta, sokak lambasının altında göz atabilirdim (Gençliğe yakılmış bir çağrıydı yazı, doğa, özgürlük, Goethe, Schiller, Shakespeare, çiçekler, bkcekler v.s. den söz edildiğine bakılırsa fena da sayılmamalıydı pek). Durêge kadın, gerçekten o sıra okuyacak zamanı olmadığını, iğreti bırakmasını, bir kaç gün içinde geri verebileceğini söylemiş. İşte o zaman bir kuruntu düşmüştü içine, hatta yazısını orada bırakmaktan caymış, söz gelişi "Bakın Bn. Durêge, bunu niçin bırakayım istiyorsunuz, sıradan bir yazı gerçekten, kuşkusuz iyi yazılmış olsa da..." gibi bir şeyler uydurup, sıvışmak gelmişti içinden. Ancak bu, hiç de iyi bir davranış olmazdı ve orada bırakmak zorunda kalmıştı. Cuma günü olmuştu bütün bu anlattıkları.

(28 Şubat) Pazar sabahı, yıkanırken, —Gazete bölümünden önce sanırım— resimli magazin ekini, şöyle rasgele açmış. Birden, ilk yazı parçasının adı çarpmış onu, "Bir Yaratıcı Olarak Çocuk". Daha ilk satırlara göz atar atmaz, sevinç göz yaşları dökmeye başlamış. Kendi yazısıdır bu, sözcüğü sözcüğüne kendi yazısı. İlk kez yayımlanmış oluyordu böylece, koşup annesine de iletmış haberi. Ne sevinç!. Yaşlı kadın —Aklına gelmişken— şeker hastasıdır ve babasından boşanmıştır, haklı olarak da bu denli gururludur. Bir oğlu daha baştan müzik ustasıydı, şimdi öteki de yazarlığa erişmekte. Bu ilk coşkunluğun ardısıra konuyu enine boyuna düşünmeye başlar. Yazı, gazetenin eline nasıl ulaşmıştır? Kendi onaması alınmadan? Yazarın adı belirtilmeden ve bir ücret ödenmeksizin mi? Güveni kötüye kullanmak, bir dolandırıcılık söz konusudur gerçekten. Bu Bn. Durêge kuşku yok ki bir iblis. "Ve kadınlarda ruh yoktur" der Muhammed (bir çok kez yineledi bu sözü) Hırsızlamanın nasıl oluştuğunu izlemek gerçekten kolay. Ortada öylesine güzel bir yazı vardır ki, böylesinin gün ışığına çıkmasına sık raslanmaz. Bu nedenle Bn. Durêge doğruca Tagblatt'a koyuyor, yazı işleri müdürlerinden biriyle oturuyor, her ikisi de hallerinden pek memnun, yazıyı yeniden kaleme alma işine giriyorlar. Bu işlem gerekliydi kuşkusuz, öncelikle hırsızlığın ilk bakışta anlaşılmaması için, sonra da otuz-iki sayfalık yazının gazete boyutlarını aşan uzunluğu nedeniyle.

Beni özellikle ilgilendiren, ancak ondan sonra ne yapması gerektiğini öğütlüyebileceğim, şu çalınmış kısımların neler olduğunu göstermesini istediğimde, yanıt olarak, herhangi bir sey ortaya koy-

maksızın, bir bölümden ötekine atlıyarak, yazısının tümünü okumaya girişti ve sonunda da her şeyin kopya edilmiş olduğunu ileri sürüp işin içinden çıktı. Söz gelişi şurada, gazetede: “Çocuk tini yazılmamış bir sayfadır” diye yazıyor, oysa “yazılmamış sayfa” sözcükleri kendi denemesinde de bulunmakta. Ya da şu “Soyadlandırma” deyişi de kopya alınmış, başka nasıl bulabilirlerdi bu tilciği. Gelgelelim özel bölümlerde bir karşılaştırma yapamıyordum. Elbette, kılık değiştirerek kopya etmişlerdi çünkü, değişik bir sıra izliyerek, kısaltarak ve az biraz katıştırmalar, eklemelerle.

Gazetedeki yazının belli başlı bölümlerinden yüksek sesle okumamı bir parça daha sürdürdüm. Bu var mı sizin denemede? Yok. Bu? Yok. Bu? Yok, fakat bunlar değiştirilmiş olan bölümler. Öz olarak her şey, her şey kopya edilmiş. Bunu kanıtlamak, korkarım, çok güç olacak. Hayır, o bunu kanıtlıyacak pekâlâ, yetenekli bir avukat eliyle. Her şeyden önce, avukatların var oluş nedenleri bu değil mi? (Sorundan tümüyle sıyrılıp bu kanıtlama biçiminde karar kıldı ve bu konuda başarı sağlayabileceğine duyduğu güvenceyle bayağı kurumlandı).

Bu onun yazısıdır, her şeyden önce, yazının iki gün içinde yayınlanması açıkça belirtir bunu. Bir yazının kabul edildikten sonra yayınlanması en azından altı haftayı bulur çoğunluk. Ancak bu durumda, ona engelleme olanağı bırakmamak için tez davranmak gerekmektedir. İki günlük sürenin yeterli oluş nedeni bu işte.

Üstelik, gazetedeki denemenin adı, “Yaratıcı olarak çocuk’tur. Bununla açık açık kendisine anıştırma yapılmakta, düpedüz alay edilmektedir. “Çocuk” sözcüğünden amaçladıkları kendisidir gerçekte, çünkü öteden beri bir “Çocuk”, bir “Dilsiz” sayılagelmıştır o. (Doğrusu, yalnızca bir buçuk yıl süren askerlik görevi boyunca böyledi.) Ve şimdi onlar bu adla onu anıştırmaktalar, bu deneme kadar güzel bir şey başarmış olan, kendini bir yaratıcı olarak kanıtlamış bulunan, ancak bu biçimde dolandırılmaya boyun eğdiği içindir ki, “çocuk” ve “dilsiz” olarak kalan bir çocuğu anıştırmaktalar. Yazının aslında sözü edilen çocuğa gelince, şimdilerde annesiyle oturan, köyden bir amca oğludur o.

Gene aşırı macılık, şu koşulla özellikle inandırıcı bir biçimde kanıtlanabilirdi; —uzun boylu düşündükten sonra salt bir raslantıyla bulmuştu— “Yaratıcı olarak çocuk” adlı deneme, resimli bölümün ilk sayfasında yer almakta, üçüncü sayfadaysa “Feldstein” bilmem ne adındaki kadının küçük bir öyküsü var. Takma olduğu açıkça belli bir ad. Tüm öyküyü okumaya gerek yok, kişinin ilk bir kaç

satıra göz atması, bunun Lagerlöf'den utanmazca çalınmış bir örnek olduğunu anlamasına yeter de artar bile. Öykünün bütünü, bunu daha da pekiştirir. Bundan ne mi çıkar? Bundan, gerçekte her kim ise, bu Feldstein hanımın, Durège kadının elinde bir araç olduğu yani GutsGeschichte'yi okuyup Durège kadına getirdiği ve onun evinde bu kitaptan yararlanmış oldukları çıkar. Biri resimli ilksayfada, öteki üçüncü sayfada bundan yararlandıkları gün ışığına çıkar. Her insan Lagerlöf'ü okuyabilir ve kişisel girişimlerinde ondan esinlenebilir elbet, ancak bu denli apaçık değil. (Elindeki gazeteyi salıyordu).

Pazartesi öğlede, banka kapanır kapanmaz, doğruca Bn. Durège'ye gitmiş. Yarı aralamış kapıyı kadın, oldukça sinirli görünüyor: 'Fakat, B. Reichmann niçin bu zamanı seçtiniz? Kocam uyuyor. İçeri alamam sizi şu an!' — 'Bn. Durège, çok önemli bir nedenle, kesinlikle görüşmemiz gerek.' Baktı ki hiç şakam yok, içeri aldı beni. Kocasını ise evde değildi kuşkusuz. Bitişik odada masanın üzerinde duran yazım gözüme ilişti ve hemen yayılım ateşe başladım. 'Ne yaptınız benim yazıma Bn. Durège? İznimi almaksızın Tagblatt'a verdiniz. Ne kadar ücret ödediler size? Titremektedir. Bir şey bilmiyormuş da, yazının gazeteye nasıl ulaştığı konusunda hiç bir bilgisi yokmuş da filan falan. «J'accuse, Bn. Durège» dedim yarı şakacı, ancak ne amaçladığımı anlıyabileceği biçimde, «J'accuse Bn. Durège» tümcesini, kafasında yer etsin diye orada bulunduğum sürece ve ayrılırken kapıda bile bir kaç kez yineledim durdum. Daha doğrusu içinde bulunduğum sınır gerginliğini çok iyi anlıyorum şu an. Topluma duyuracak olsam, ya da dava açacak olsam durumu çok güçleşecek, Kadın Kültür'den ayrılmak zorunda kalacak v.s.. v.s...

Kadının evinden, doğruca Tagblatt yönetim yerine gidip yayın müdürünü aradım, Löw, çağırdılar. Oldukca solgun bir yüzle çıktı, bayağı ayaklarını sürüyordu. Bununla birlikte, konuya hemen girmeyip, onu önce şöyle bir yoklamayı yeğledim: "Bay Löw, siz Siyonist misiniz? (Bildğim kadarıyla Siyonist olması gerekiyor) "Hayır" dedi. Arkamda rol alanlardan biri olduğunu anlamam için yeterliydi bu. O zaman, denemem konusunda bilgi istedim. Bir kez daha birbirini tutmayan gevelemeler.. Bir şey bilmiyormuş, yok resimli bölümle onun bir ilgisi yokmuş, dilersem sorumlu kişiyi çağırabilirmiş. Gerçekten de, "Bay Wittmann buraya gel." diye bağırdı içeri doğru, kaçabileceği için mutlu olmuştu kuşkusuz. Wittmann geldi, onun da benzi uçuk. Soruyorum; resimli bölümün sorumlu kişisi siz misiniz? 'Evet' diyor. Ben ise, yalnızca "J'accuse," diyip çıkıyorum oradan.

Bankaya döndüğümde, bir an duraklamaksızın Bohemya'ya telefon açtım. Halka duyurulması için, olayı onlara açmak istiyordum. Ancak, iyi bir bağlantı kurulamadı telefonda. Bilir misiniz neden? Tagblatt iş yeri telefon santralının oldukça yakınındadır, bu nedenle Tagblatt'takiler için, diledikleri an bağlantıyı denetlemek, kesmek, ya da yol vermek işten değildir. Gerçekten de, kulaklıktan doğru belli belirsiz, fısıltılı kimi sesler, kuşkusuz Tagblatt yöneticilerinin seslerini duymaktaydım o sıra. Bu konuşmayı engellemek zorunda oldukları açıktı. Sonra birilerinin bağlantıyı kurması için santral memurunu ayarlamaya çabalarken, Bohemya ile bağlantı kurmuş kimilerinin de konuşmamı engellemeye uğraştıklarını (Elbette ki, çok belli belirsiz bir biçimde) duydum. "Santral" diye bağırmaya başladım telefon aygıtına, "Bu bağlantıyı hemen kurmazsan müdürlüğe bildireceğim durumu." Memuru bu denli haşlayışım, çevredeki iş arkadaşlarımı güldürdü. En sonunda kazanan ben oldum. "Beni yayın müdürü Kisch'le görüştünüz" dedim, "Bohemya için son derece önemli bir haberim var, işinize gelmezse bir başka gazeteye ileteceğim hemen, yitirilecek tek bir dakikam yok." Ancak, o an için Kisch'in orada bulunmadığını öğrendince, hiç bir açıklama yapmaksızın telefonu kapadım.

Akşam üzeri Bohemya'nın iş yerine gittim ve yazı işleri müdürünü aradım, Kisch, çağırdılar. Olayı açıkladım, ancak yayınlamaya yanaşmadı. "Bohemya böyle bir eylemde bulunamaz, utanç yaratan bir kargaşaya neden olur bu, yükümlülüklerimiz var bizim bu gibi konularda. En doğrusu bir avukat tutun siz" dedi. İşte Bohemya'dan dönerken de size rasladım ve bana öğüt vermenizi diliyorum sizden.

'Size sorunu dostlukla çözümlemenizi önereceğim.'

'Gerçek, bunun en iyi yol olacağını düşünüyordum ben de. Ne de olsa, bir kadın, karşımdaki. Kadınlarda ruh yoktur, der Muhammed, haklı olarak. Bağışlamak daha insanca, daha bir Goethe'ce davranış olacak.'

'Kuşkusuz. Gece okuma gösterilerinden yoksun kalmıyacaksınız üstelik, öteki koşullarda en azından bu olanağı yitirmiş olurdunuz.'

'Peki şimdi ne yapmam gerek?'

'Yarın onlara gidin ve olayı, bilinç dışı meydana gelen bir etkileniş saymaya hazır olduğunuzu bildirin.'

'Çok güzel. Tam benim yapacağım şey.'

Bununla birlikte, öcünüzü almaktan geri durmanıza da gerek

yok. Yalnızca, denemenizi bir başka yerde yayınlatıp, güzel bir sunu ile Bn. Durège'e yallamanız buna yeter.'

'En güzel bir ceza olacaktır bu. Deutsches Abendblatt'ta yayınlatacağıma kuşku yok, kabul edeceklerdir. Bir ücret isteğinde bulunmamam yeterli.'

Daha sonra onun aktörlük yeteneği konusunda söz ettik, gerçekten eğitim görmesi yararlı olur düşüncesindeydim. 'Evet, haklısınız bu konuda. Fakat nerede? Belki biliyorsunuzdur bu öğrenim yerini siz.' 'Güç bir konu,' dedim, 'Gerçekten bilmiyorum.' O: 'Önemi yok, Kisch'e sorarım, gazetecidir, bir çok ilişkileri vardır onun. Bana iyi bir öğüt verebilir, bir telefon eder, yük olmaksızın, tüm bilgiyi edinebilirim.'

'Ve Bn. Durège konusunda öğütlediğimi yapacaksınız?'

'Evet, ancak unutmuşum, ne önermiştiniz?' Bir kez daha yineledim.

Güzel. Tam benim yapacağım şey.' O, Café Corso'ya girdi, ben-se gerçek bir aptalla söyleşinin nice canlandırıcı bir etkisi olduğunu denemiş olarak eve döndüm. Tam gülecektim ki, bir dürtüyle irkilererek kendime geldim.

abduvahap el-beyati'den şiirler

•
çevirenler : turgay gönenç - nusret merdan

Çağdaş Irak şairlerinin en büyüğü. Uzun zaman Nâzım Hikmet'le Moskova'da birlikte yaşadı. Irak devrimine kadar yurduna giremedi. Şimdi yurdunda Bilimler ve Kültür Bakanlığında sanat sorunları görevlisi. Arapçaya çevirdiği şiirler arasında Nâzım Hikmet'inkiler başta geliyor.

— Neruda'nın Anısına —

KURBAN

I

Yüzülür postu kurumadan kanı her kurbanın
Ama O muştusu geleceğin ve kurbanı Onlar'ın
Yaşarken koyulurlar yüzmeye derisini
Gizli raporlarda Bankalarda Mezbahalarda
Zindanlarda sözlüklerde yoksul sokaklarda.
Yüreğinde can verirken kuşlar ozanların
Kelebekler tuttum geyikler ceylanlar avladım dağlarda
Bir de Ay bir de Ay getirdim gecene senin
İskender'le savaştım Pers'te
Aşı kâğıdım yanımdaydı kimlik kartım da
Yelkenlerle kuşlarla döndüm yeniden çağımıza
Endiz kıyımında
Neruda'yı gördüm Hintliler arasında
Mezbahalarında zindanlarında açlığında Kıta'nın

İncilli ve afişli yoksul sokaklarında
Kefetlenmişti ırmaklar ve bütün akarsular
Ve durmadan büküyordu boynunu güllerin
Bildiriler kaypak basın ve tanklar
Savaştım tutsak düştüm ama
İrmaklardan öğrendim ateşi getirmeyi çağımıza
Kelebekler tutmayı gevikler ceylanlar avlamayı dağlarda
Bir de Ay bir de Ay getirmeyi gecene senin
İrmaklar can yoldaşım ırmaklar öğretti bana.
Kanlı gömleğiyle Hallaç
İndirilmemişti darağacından hâlâ
Ve Fırat kıyısında
Ahmak Halifeyle son bulan oyun
Yineleniyordu şimdi Endiz sokaklarında
Yineleniyor daha kanlı daha acımasız
Açlığın incilin afişlerin dekoruyla
Yineleniyor petrol kralları ve para babalarınca
Kanla silmeye koyulmuşlar özgürlüğü
Ve O kurbanı Onların muştusu geleceğin
Savurdu elindeki gülü ırmağa
Ve ünlledi yiğit sesiyle sonra da
"Yansın ırmaklar ve bütün akarsular
Yansın tüm kıtalar yansın
Yansın yoksulların aşkına"

II

Dilim varmazdı ayrılırken hiçbir zaman
Elveda demeye o büyük Ozan'a
Acıyla yoğrulmuştu mayası ama
Aşkta dirençti yaratıştı ürettiği durmadan.

III

Ve sizler
Amerikan emperyalizmine kurban edilen ülkeler
Ekmek silâh şiir ve afişler getirdik şimdilik size

Yoksul sokaklarında kentin
 Parlayan göz yaşlarıydı Halkın
 Ve Hallaç sordu kiralık katiline
 Sordu tükürür gibi yüzüne
 "Kırbacla mı karşı çıkacaksın sözcüklere
 Dağlara Halka geleceğe»
 Söndürdüler ossaat gözlerinde güneşi Hallaç'ın
 Saray içdişleri sahte tarihçiler yordakçılar
 Kral çöplüğünü cennet sayan uşaklar
 Şimdi evlerde insanlarda kanla kaygan sokaklarda
 Posta pullarında işkence odalarında
 Yüzü yansıyordu Neruda'nın
 Geniş ve açık alniyla
 Ve işbirlikçiler Başkentlerin patronları
 Silah fabrikatörleri Bankerler para babaları
 Ve onların satınaldığı nice halk düşmanı
 Bir kan gölünde boğmaya girişmişlerdi Halkı
 İskender'le savaştım Pers'te
 Yelkenlerle kuşlarla döndüm yeniden çağımıza
 Yüreğinde can verirken kuşlar ozanların
 Kelebekler tuttum geyikler ceylanlar avladım dağlarda
 Bir de Ay bir de Ay getirdim gecene senin.
 Bir gezgindir yorulmaz yüreği Neruda'nın
 Can yoldaşı Kızılderililerden çıkıp yola
 Varınca maden işçilerinin yorgun akşamlarına
 Uzanıp eski somyalarına onların
 Ve süzer yüreğinden biriken şiirini
 Bir gece ve denizin görkeminden tutun da
 Yaşayan görünen oluşan ne varsa doğada
 Devinir şiirinde onun tükenmez bir coşkuyla
 Ama onlar
 Kan emiciler halk düşmanı uşaklar
 Sinsi ve korkak sesiyle okurken bildirisini
 O satılmış general
 Kuşatılır Neruda'nın gözlerinde güneşi
 Ve O kurbanı Onların muştusu geleceğin
 Savurdu elindeki gülü ırmağa

Ve ünledi yiğit sesiyle sonra da
"Yansın ırmaklar ve bütün akarsular
Yansın tüm kıtalar yansın
Yansın yoksulların aşkına."

RAFAEL ALBERTİ'YE

I

Sürgünde doğan en son çocuk
Ağlıyordu anımsayıp Madrid'i
Bir de Lorca'ydı düşündeki
Kurşunlanan yüreğinden kan yerine
Özgürlük özlemi akan Lorca
Bir de kutup yıldızı ve karlar altında
Üşümüş ürpermiş gövdesiyle can vermiş
Paltosuna bürünmüş Machado'ydu sesindeki.
Bir sokak fenerinin altındaydım o anda
Çağırdım seni ossaat Alberti
Gök gürlemesi ve şimşekler de katıldı çağırma
İşıttılar sürgündeki İspanyolların gecesini
Ve sen yanımdaydın sokak fenerinin altında
Duyduk gizemli ve hoyrat ezgisini denizin
Uzaklaştık denizden yitti sesler sonra
Daldık çocukluk ormanlarına.
Tolido'dan ışıyan yıldızın parıltısı
Sönüyordu kitaplar arasında
Yağmur damlaları buharlaşıırken
İspanya ormanlarında ağaçlarda
Yalnız ve hasta öldü Machado
Tanyeri ağırmaya başladığında.
Tüm ezgisi İspanyolların
Şiiri resmi sanatında ne varsa
Acısından oluştu halkının.
Bir sokak fenerinin altındaydık o anda
Yeniden gördük ölü ozanların ateşini
Machada Lorca.
Tolido'da Arap soyundan yedinci dedem
Sürgün ya da ölüme götürülüyordu kanımca
Çağırdım seni ossaat Alberti
Sürgünde doğan en son çocuk
Anımsayıp ağlarken yurdunu Madrid'i

II

Suskunun maskesini takınmış Roma
Çıgıllıklardan oluşan bir yüz oysa gizlediği
Acılardan açlıktan kopan çıgıllıklarla.
Kuşatılmış bir yüz maskenin ardındaki
Sert bir yüz kapıları nasıl kuşatırsa.

III

Şiirim pas tutmaz kılıcı yüreğin
Ezilen horlanan yoksulların aşkına
Amansız silahı düşüncemin
Yaşamımı adadığım savaşta

IV

Bir depremle yerle bir olmuştu Roma
Ben halka inandığım için yok edilebilirim ancak
Halkın düşmanlarıncı.

V

Merhaba Akdeniz
Ormanlar merhaba
Ey sürgünde ölenler şimdi birlikteyiz

VI

Derin bir uykuya dalmış Roma
Ama ben gözcüsüyüm şafakla
Kapılar ardından doğacak günün

VII

Çağırdım seni ossaat Alberti
Ses verdi tüm savaşçı ozanlar
Ve İspanyollar sürgündeki

bir ayın getirdikleri

tunçer uçarol

DÖRT KEZ YAYIMLANAN YAZILAR

Asım Bezirci, *Papirüs* dergisinde (ekim 1968/28) bir yazı yayımlamıştı, adı da «Bir Bitmeyen Ölüm»dü. Övünerek, rahatlayarak yazılan bu doğru yazı şöyle başlıyor, gidiyordu:

«1958'de İkinci Yeni'yi eleştiren *Ayrık Otları* yazım yayımlanınca yer yerinden oynamıştı. Enikonu bir saldırı yağmuruna tutulmuştum. (...) Tek başıma kalmıştım.

On yıl sonra, 1968'de yayımladığım İkinci Yeninin Tarihçesi yazım ise ancak bir kişinin (Mehmet Doğan'ın) eleştirisine uğradı. Buna karşılık dört kişinin (Ayhan Can'ın, Zühtü Bayar'ın, Duyar Özlü'nün, Arkadaş Özger'in) desteğini gördü. Doğrusu, büyük bir değişim! Bugünlere de mi erecektik? Nerde, o görkemli yıllar? Anlaşılan, İkinci Yeni'nin yıldızı iyice kararmağa yüz tutmuş...

(...) İkinci Yeniyi şimdiye değin hemen hemen hiçbir Marxçı yazar tutmamış, hattâ öncüleri bile İkinci Yenilerden olduklarını itiraf-tan kaçınmışlardır.

(...) Marxçılıktan dem vuran biri İkinci Yeniyi nasıl savuna-bilir? (...)»

Sonra bu yazı; Bezirci'nin «2. Yeni Olayı» (1974) adlı, ilk yüz kadar sayfası çok yararlı, konusunda da biricik, ama sonraki sayfaları «O dedi ki — Ben dedim ki»lerle dolu «inceleme» kitabında (sayfa 127-137) yer aldı. Konusu dolayısıyla en iyi yeri de burasıydı.

Ancak Bezirci, bu yazısına, şimdi de yeni kitabı «Bilimden Yana Sosyalizme Doğru»da (ocak 1976) yer vermiş (s. 109-118)... Yer verme gerekçesi doğru sayılabilir... Gerçi, Bezirci'nin İkinci Yeni'yi eleştir-

mesine 1968'de bile tek kişi (Mehmet Doğan) karşı çıkmış, kala kala o bir kişi savunabilmiş artık İkinci Yeni'yi ya; kitabın arka kapağında belirtildiği gibi, Bezirci, bu kitabında on beş «belli başlı denemeci ve eleştirmenimiz yargılıyor», ayrıca «eskiyle hesaplaşarak bir yeni Türk eleştirisi oluşturma ve örneklendirme yolunda yararlı adım» atıyor. Bunlar arasına İkinci Yeni'yi, bu ara Mehmet Doğan'ı sıkıştırmamak da olmazdı.

Yalnız, ne bir bitmeyen yazıymış şu «Bir Bitmeyen Ölüm» yazısı ve Mehmet Doğan ki, aynı yazı, üç ay sonra, dördüncü kez de *Militan*'da (nisan 1976/16) yayımlandı! Bu tekrarın tekrarının tekrarının gerekçesi de dergide (s. 4) şöyle belirtildi :

«Asım Bezirci'nin «Bilimden Yana Sosyalizme Doğru» adıyla ocak ayında yayınlanan kitabında iki yazı bulacaksınız bu sayıda. Son zamanlarda belli bir edebiyat anlayışının tipik temsilcileri olarak adlarından söz ettiren F. Naci ve Mehmet. H. Doğan'ın konumlarını kavrama bakımından ilginç iki yazı. (...) Politika gazetesinin 25 Mart tarihli sayısında yayınlanan bir yazısında, edebiyat tartışmalarını kişisel iftira ve sövgü düzeyine düşürerek bir kişilik sahibi olduğunu gösteren Mehmet Doğan konusunda ise, Bezirci'nin ve A. Behramoğlu'nun yazılarında genel olarak, söz konusu iftira ve sövgü üzerine de A. Behramoğlu'nun yazısını izleyen ek yazıda özel olarak açıklamalar bulacaksınız.»

Mehmet Doğan, bu tekrarlanagelen yazıyı, tek bir yazısını tekrar tekrar yayımlayarak mı yanıtladı, yoksa hiç mi yazı yazmadı bu konuda, bilmiyorum. Belki de, *Tekrarın Tekrarı* (Aralık 1972) kitabının adının ya da bu kitabın ilk sayfasında verdiği öğütlerin hışmına uğradı! M. Doğan, o kitabının ilk sayfasının ilk iki cümlesinde; «Bıkmadan yorulmadan, yılgınlığa düşmeden boyuna tekrarlamalıyız söylediklerimizi. Çağ, sağır bir çağ.» diyordu. Aynı yazıyı değil de, aynı konuları durmadan yazmak açısından...

Bu konu ise, ilkinç bir noktayı da ortaya çıkardı: Bezirci'nin, tekrarları sevdiğinin söylenebileceğini...

Şöyle: Bezirci, yeni kitabı «Bilimden Yana Sosyalizme Doğru»yu iki kesime ayırmış. Bunlardan ilk kesime «Bilimden Yana» demiş, başında da, bu kesimin eski kitabı «Bilimden Yana»nın (1963) «gözden geçirilmiş ve genişletilmiş» ikinci basımı olduğunu yazmış. İkinci kesime de «Sosyalizme Doğru» demiş, başında da, bu kesimin birinci basım olduğunu açıklamış. Oysa, durum şöyle:

— Birinci kesimdeki 10 sayfalık «Bir Bitmeyen Ölüm» yazısı (s.

109-118), Bezirci'nin iki yıl önce yayımlanmış «2. Yeni Olayı» (1974) adlı kitabında da (s. 127-137) var.

— Gene birinci kesimdeki 17 sayfalık Ataç'la ilgili «Eleştiri Anlayışı» yazısı (s. 29-45); ilk kez *Yelken* dergisinde (1961) yayımlandıktan sonra, «Bilimden Yana»ya aktarılmış (s. 21-36), sonra 85-210. sayfalarında Ataç'tan alıntılarının bulunduğu 210 sayfalık «Nurullah Ataç Eleştiri Anlayışı ve Yazıları» (1968) adlı kitaba adını da vererek orada da yayımlanmıştır (s. 15-61).

— İkinci kesimdeki 9 sayfalık «Şiirde Yenilik, İlericilik ve İkinci Yeni» yazısı da (s. 273-281), «2. Yeni Olayı» adlı kitaptan (s. 189-197) alınmıştır.

— İkinci kesimdeki 9 sayfalık «Hoşgörü İnancsızlık Ve Tutar-sızlık Mıdır?» yazısı da (s. 282-290), gene aynı kitaptan (s. 200 - 209) alınmıştır.

Bunlar, bende olan kitaplardan görebildiklerim. Bu tekrarlar, yeni kitapta belirtilmiyor, sadece atlarında yayımlandıkları dergiler kaynak gösteriliyor!. Oysa; istenseydi, «Bilimden Yana Sosyalizme Doğru»nun biryerlerinde, bir kitabın değil, üç eski kitabın da adları belirtilebilir, okuyuculara açıklama yapılabilirdi.

Bu satırlarım, bazılarınca hoşgörüsüzlükle nitelenebilir... Doğru-su; ben de değerli/çalışkan değerlendirmecilerimizden Asım Bezirci'ye getirip dayandırmak istemezdim böyle bir konuyu. Ancak, son zaman-larda, belli bir edebiyat ticaretinin az da olsa çarpık bir biçimi bil-lurlaşmağa başladı! Acaba?

Bu kuşku, önce *Ayhan Hüenalp*'ın şu uyarısıyla geldi geçti (*Ocanca*, şubat 1976/72): «Bekir Yıldız'ın “Dünyadan Bir Atlı Geçti” kitabı 101 sayfa. Ancak düzenlenmesi öyle garip ki 30 sayfası boş. Dar gelirliilere seslendiğini sanan günümüzün toplumcu sanatının sanatçısı-nın felsefesi ile tutarsız bir gelişki. Bu kitapların sayfalarını yüksel-terek maliyetlerini çoğaltmak niçin? Bu yalın gerçeğin altını çizmeli-yiz.»

Sonra; *Metin İlkin*'in, ön kapağında ve üçüncü sayfasında «3. basım» yazan «Nöbet» adlı öykü kitabını (nisan 1974) gördüm. Beşinci sayfasında (iç kapakta) ise, kitap adının altında «2. basım» deniliyor-du!. Ancak, aynı sayfada, üçüncü basımı yapan yayınevinin de adını görünce, kötü bir rastlantı deyip bu kuşkuvarımı da kovdum.

Daha sonra ise, *Türkiye Yazarları Sendikası*'nın «Kitaplara Özgür-lük Haftası (2-8 Nisan 1976)» ile ilgili gazete duyurularını okudum, durdum!.. Her gün, altı-sekiz arasında edebiyatımız isteyenlere ki-

taplarını imzalayacaktı. Duyuruda, bu edebiyatçılarımızın tümü de «ünlü» diye tanıtılıyordu (*Cumhuriyet* gazetesi 4.4.1976): «Ünlü yazarlarımız, kitaplarını, aşağıda belirtilen günlerde (...) saat 14-19 arasında imzalayacaklardır. Bütün okurlara duyurulur.»

Tümü de ünlü olan yazarlarımız şunlar (Örneğin 4, 5, 6 Nisan günlerinde imza atanlar):

4.4.1976: Aziz Nesin, Arif Damar, Osman Şahin, Hakkı Özkan, Lütfi Kaleli, Haşmet Zeybek.

5.4.1976: Ataol Behramoğlu, Kemal Sülker, Metin Demirtaş, Aysel Özakin, Aydın Hatipoğlu, Leylâ Erbil.

6.4.1976: İlhami Bekir, Can Yücel, Hilmi Yavuz, Metin Eloğlu, Turgut Uyar, Edip Cansever, Tomris Uyar, Mübeccel İzmirli.

Duyuruda; «ünlü» yerine «önemli» denseydi ya da bazıları için hiç sıfat kullanılmasaydı, çok daha sağlıklı tanıtma olurdu okuyucular için...

Hayat Ecza Deposu Koll. Şti.

Sirkeci, Darüssaade Caddesi, no. 7, kat 2 İstanbul
Telefon : 22 86 37 - 22 64 61

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

E. MERCK

aksu laboratuvarı

- * Zepam
- * Avigen (Kapsül)
- * Fervigen (Sirop)
- Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel. : 27 18 27

Bugün yapacağınız tasarrufların
yarın mutlaka meyvesini alırsınız.
Hem de bol bol...

**TÜRKİYE
İŞ BANKASI**

paranızın... istikbalinizin emniyetidir

VEDAT GÜNYOL

YENİ TÜRKİYE ARDINDA

15 lira

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

Brinerdin®

**Hipertansiyonda Ambulatuvar
Tedavinin İdeal İlacıdır.**

- Çok yönlü tedavi
- Yüksek başarı nispeti
- Mükemmel tolerans
- Kolay pozoloji

Günde 1 Draje

Sandoz İlaç Sanayii Ltd. Şti.

Yurdumuzda ilk kez:

Öncü bir yayımevi
öncü Türk ve dünya sanatçılarının yapıtlarını kitapseverler için
az sayıda ve tümü numaralanmış olarak yayımlıyor.

ADA YAYINLARININ İLK İKİ KİTABI:

İlhan Berk / ATLAS

Ozanın olgunluk dönemi şiirlerinden oluşan en büyük kitabı.
196 sayfa: 40 lira. Başkı sayısı: 1.000

Ferit Edgü / KİMSE

Doğu Anadolunun bir dağ başında geçen konuşmalar.
Yepyeni bir roman anlayışı. Romanı aşan bir roman.
196 sayfa: 40 lira. Baskı sayısı: 1000

ADA YAYINLARINDA BU YIL ÇIKACAK KİTAPLARDAN BAZILARI

Salah Bırsel: Kuşları Örtünmek
(Günlük 1972 - 1975)

Orhan Duru: Kısas-ı Enbiya

Ferit Edgü: Ders Notları

Bilge Karasu: Masallar

Cemal Süreya: Şapkam Dolu Çiçekle (Denemeler)

L.F. Celine: Gecenin Ucuna Yolculuk

J.L. Borgès: Tüm Yapıtlarından Seçmeler

Alfred Jarry: Übü Kırıl

Lautréamont: Maldoror'un Şarkıları

Kafka: Mektuplar

Beat Generation: Seçme Şiirler

Atlas'ı ve Kimse'yi 40 liralık posta pulu karşılığında edinebilirsiniz.

Dilerseniz Ada Yayınlarına abone olabilirsiniz.

Bu durumda, her kitap, yazarın ya da çevirmenin imzasıyla size gönderilecek.

Abone için 200 liralık bir ön ödeme gerekmektedir.

ADA YAYINLARI

İstiklâl Caddesi 475/479, Kat 3 Beyoğlu-İstanbul

Dağıtım:

GE-DA İstanbul
Ankara
İzmir

DATA

EN GÜZEL
BULUŞMA YERİ

ASYA
PASTANESİ

ÜSKÜDAR
VAPUR İSKELESİ